

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Eşref BUHARALI Özel Sayısı/ Special Issue Dedicated to Prof. Dr. Eşref Buharalı,
Kasım/November 2024, ss. 515-532.

Geliş Tarihi–Received Date: 09.09.2024 Kabul Tarihi–Accepted Date: 06.11.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL’İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN
KADINLAR ARASINDA”

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1546671>

 TÜLAY GENCER*

ÖZ

Peride Celal, pek çok öykü ve roman kaleme almış önemli bir edebiyatçı olmasının yanı sıra basın emekçiliği ve röportaj yazarlığı da yapmıştır. 1935-1950 yılları arasında *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *İstanbul*, *İkdam*, *Tan* ve *Milliyet* gibi günlük gazetelerde anket ve röportajlarına yer verilmiş, ayrıca aşkı merkeze alan popüler tefrikaları yayımlanmıştır. Okuyucu bu aşk öykülerini ve romanlarını ilgiyle takip etmiş, gazeteler tirajlarını bu sayede artırmıştır. Peride Celal, yazarak hayatını kazanmaya başladığında henüz yirmili yaşlarının başındadır. Bu dönem yapıtlarına bakıldığında genellikle kentli kadını ele aldığı görülmektedir. 1950’li yıllardan sonra ise daha nitelikli yapıtlar vermeye başlamıştır. Peride Celal’in ilk romanının ve öykülerinin yanı sıra röportajlarının da yayımlandığı *Son Posta* gazetesi, *Cumhuriyet*’in krizde olduğu 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulmasından kısa süre önce yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin en büyük özelliği halkçı ve muhalif olmasıdır. Gazete; siyasi, ideolojik ve mali vesayeti kabul etmeden halkın sorunlarını gündeme taşıyabilme amacıyla çıkarılmıştır. Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında” adını verdiği röportajları tıp, hukuk, eczacılık, müzik ve eğitim alanında çalışan beş Cumhuriyet kadını ile gerçekleştirmiştir. Mesleklerinde öncü bu kadınlar, Cumhuriyet’in eğitimde yarattığı fırsat eşitliğinin somut tezahürleridir. Beş bölüm süren bu röportaj serisinde Peride Celal yüksek öğrenim görmüş, kentli sınıfa mensup kadınların eğitim ve çalışma hayatında karşılaştığı sıkıntıları anlamaya ve anlatmaya çalışmıştır. Makale, bu röportajlar ekseninde hep edebiyatçı kimliği ile ele alınan Peride Celal’in gazetecilik alanında yaptığı işlerin aydınlatılmasını ve bu anlamda onun biyografisine bir katkı yapmayı amaçlamaktadır. Röportajlar çalışma hayatının içindeki kadınların deneyimlerini yansıtmaktadır. Bu bakımdan röportajların Cumhuriyet’in kadın hakları konusundaki söylem ve politikalarını uygulamadaki işleyişini kavramaya yönelik farklı bir bakış açısı sağlayabileceği açıktır. Cumhuriyet yönetimi eğitim, hukuk, siyaset alanında yaptığı devrimci düzenlemelerle kadının kamusal alanda görünürlüğünü kalıcı kılmaya çalışmış ve aynı zamanda kadının kendi özgürlüğünü ve bireyselliğini inşa edebileceği bir zemini de kurmak istemiştir. Bununla beraber röportajların Türk Kadın Birliği’nin tasfiye edilerek kadın hareketinin devlet denetimine alındığı bir dönemin sonrasında yapılmış olmasına da ayrıca dikkat edilmelidir. Kadınların meslek seçimleri, eğitim süreçleri, kamusal ve özel alandaki sorumlulukları ile ilgili söyledikleri bu bağlamda özellikle ayırt edicidir. Bu röportajlarda Cumhuriyet’in kendisine sunduğu imkânlarla tahsil görüp, meslek sahibi olan kadınlar sadece elde ettikleri başarıları değil, yaşadıkları zorlukları da dile getirebilmişlerdir. Peride Celal bu röportajları yaparken kadının kendi meslek seçimi ve kariyer tercihi ile ona uygun görülen toplumsal rol ve konum arasındaki gerilime de dikkat çekmek istemektedir. Özetle Peride Celal, kadınların 1937 yılının gündelik gerçekliği içinde nasıl yaşadığına dair küçük bir kesit sunmaktadır. Makale, Peride Celal’in röportajlarından yola çıkarak çalışma yaşamı içindeki kadınların bu süreci nasıl yorumladıklarını analiz etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Son Posta, Cumhuriyet, Kadınlar, Röportaj, Peride Celal.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bitlis/TÜRKİYE, E-Posta: tgencer@beu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8194-4307.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

PERİDE CELAL'S WOMEN INTERVIEWS IN SON POSTA NEWSPAPER: “AMONG WORKING WOMEN”

ABSTRACT

Peride Celal, in addition to being an influential literary figure who wrote numerous stories and novels, also worked as a journalist and interview writer. Between 1935 and 1950, her surveys and interviews were featured in daily newspapers such as *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *İstanbul*, *İkdam*, *Tan*, and *Milliyet*. During this period, her popular serialized stories, centered on themes of love, were published and eagerly followed by readers, boosting the circulation of these newspapers. Peride Celal began earning a living through her writing when she was only in her early twenties. Her works from this period typically focus on urban women. After the 1950s, however, she started producing more refined works. *Son Posta*, which published Celal's first novel, stories, and interviews, started its publication shortly before the founding of the Free Republican Party in 1930, during a period of crisis for *Cumhuriyet*. The most important feature of the newspaper is that it is populist and oppositional. It was published with the aim of bringing the problems of the people to its pages without accepting political, ideological and financial tutelage. This article aims to shed light on Peride Celal's work in the field of journalism, which has always been discussed in the context of her literary identity, and to make a contribution to her biography in this sense. The interviews reflect the experiences of women in working life. The interviews reflect the experiences of women in working life. In this respect, it is clear that interviews can provide a different perspective to understand the functioning of the Republic's discourse and policies on women's rights in practice. The Republican government tried to make women's visibility in the public sphere permanent through revolutionary regulations in the fields of education, law and politics, and at the same time wanted to establish a ground on which women could build their own freedom and individuality. However, it is also important to note that the interviews were conducted after the dissolution of the Turkish Women's Union and the subsequent state control over the women's movement. In this context, what women said about their career choices, educational processes, and responsibilities in both public and private spheres is particularly distinctive. In these interviews, women who were educated and became professional thanks to the opportunities offered to them by the Republic were able to express not only their achievements but also the difficulties they faced. While conducting these interviews, Peride Celal also wanted to draw attention to the tension between a woman's choice of profession and career and the social role and position deemed appropriate for her. In sum, Peride Celal offers a small cross-section of how women lived in the daily reality of 1937. Based on Peride Celal's interviews, the article aims to analyze how women in working life interpreted this process.

Keywords: Son Posta, Republic, Women, Interview, Peride Celal.

GİRİŞ

Bu makale Cumhuriyet Dönemi'nin önemli kadın yazarlarından Peride Celal'in (1916-2013) *Son Posta* gazetesinde yayınlanan bir seri röportajını konu edinmiştir. Bu röportajlar; tıp, müzik, eczacılık, eğitim ve hukuk gibi alanlarda ihtisas yapmış öncü kadınlarla gerçekleştirilmiş ve gazetede Şubat-Mart 1937 aralığında “Çalışan Kadınlar Arasında” başlığı ile beş bölüm halinde yayınlanmıştır. Bu röportajlara; Peride Celal, *Son Posta* ve Erken Cumhuriyet Dönemi kadınları üzerine yapılan çalışmalarda yer verilmemiştir.¹ Bununla birlikte Serdar Soydan tarafından 2021 yılında yayımlanan bir yazıda bu röportaj serisinden bahsedilmiş, her röportajdan kısa alıntılara yer verilmiştir.² Peride Celal daha çok edebiyatçı kimliği ile önemsendiğinden hep bu yönü ile ele alınmıştır.³ Öykü ve romanlarını 1935 yılından itibaren *Yedigün*, *Son Posta*, *Tan* ve *Cumhuriyet* gibi dergi ve gazetelerde tefrika etmiştir. Bu tefrikalar, hayatını idame etmesinde önemli bir vasıta olmuştur. Dolayısıyla özellikle popüler aşk romanları yazarak geçimini sağladığı bu ilk yazarlık döneminde, zikredilen röportajları yapmış olması önemlidir. Basının ataerkil dünyasında bir kadın olmanın bütün zorluklarını yaşayarak farklı mesleklerdeki kadınların durumlarını ülke gündemine taşımıştır. Peride Celal, bu röportajları yüksek öğrenim görmüş ve alanında uzmanlaşmış kadınlar ile yapmayı tercih etmiştir. Bu tercih Cumhuriyet'in modernleşme projesinde kadınlara verilen merkezi rolün vurgulanma arzusunun bir sonucu olabilir. Peride Celal bu röportajların her birinde bir başarı hikâyesini okuyucu ile buluştururken aynı zamanda kadınların bu süreci nasıl algılayıp dillendirdiklerini de göstermek istemiştir.

¹ Cumhuriyet, Akşam ve Son Posta gazeteleri örneğinde ana akım basının Türk ulusal kimliğinin yaratılmasındaki olumlu işlevini ortaya koymaya çalışan bir doktora çalışmasında Peride Celal'in ismi zikredilmeden sadece Eczacı Belkis Hanım ile yapılan röportaja bir referans verilmiştir. Yazara göre bu tür haber ve röportajlar Kemalizm'in “Cumhuriyet Kadını” stereotipini pekiştirmek amacıyla yapılırlar. Bunlara konu olan kadınlar kamusal alanda görünürlük kazanmış, meslek sahibi ama kendilerini rejime adanmış kişiler olarak hemcinslerine örnek teşkil ederler. Esra Bilgiç, *The Role Of The Mainstream Newspapers In The Consolidation of The Turkish National Identity: 1934-1937*, Boğaziçi University The Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul, 2015, s.173.

² <https://sanatkritik.com/eski/kulliyat/peride-celal-calisan-kadinlar-arasinda/>, 30.10.2024 sa.20.00.

³ Raşit Çavaş ve Tunay Aydın'ın hazırladıkları Peride Celal bibliyografyasında da bu röportajlara yer verilmemiştir. Raşit Çavaş, Tunay Aydın, “Peride Celal Bibliyografyası İçin Bir Deneme”, *Peride Celal'e Armağan*, Yay. Haz. Selim İleri, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss.15-40.

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından *Son Posta* gazetesinin yayın hayatına başladığı 1930 yılına kadar geçen sürede pek çok gelişme yaşanmış, pek çok radikal reform yapılmıştır. Tüm bu reformların temelinde ise laiklik ve muasır bir toplum yaratma ideali belirleyici olmuştur. Bu sürecin bir parçası olarak kadın, toplumsal hayatta daha görünür kılınmaya çalışılmıştır.

Toplumunu her yönüyle dizayn etmeye çalışan bir iktidar anlayışına uygun olarak “Yeni insanı/kadını” yaratabilmek için gerekli ideoloji ile birlikte kurumlar da yaratılmıştır: İstanbul Üniversitesi'ne dönüşen Darülfünun, Dil ve Tarih Tetkik Cemiyetleri, Halkevleri ve Halkodaları. Toplumla yeni ilişki kurma biçimi ve yolları inşa edilirken Halk Fırkası'nın devletle bütünleştiği bir rejim de tesis edilmiştir. Bunun anlamı sivil toplumdaki bütün cemiyet, dernek, kurum ve fırkaların tasfiye edilmesidir. Serbest Fırka ve bu süreçte kurulan diğer partiler kapatılmış, Türk Ocakları Halkevlerine dönüştürülmüş, Mason Locaları ve Türk Kadınlar Birliği tasfiye edilmiştir.⁴

Bu röportajların kadınlara siyasal haklarının da verildiği 1930 sonrası konjonktürde yapılmış olması ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husustur. Peride Celal bu röportajları yaptığı tarihte ülkede kadınların hakları için mücadele eden herhangi bir sivil toplum kuruluşu bulunmamaktadır. Cumhuriyet; birinci dalga feminist hareketi etkisizleştirirken öte yandan kendi denetiminde kadınların siyasete, eğitime, iş gücüne, farklı mesleklere katılımını dolayısıyla kamusal görünürlüğünü artırmayı teşvik etmiştir.

Bu anlamda makale; çalışma hayatı içinde kadınların yaşadığı mesleki zorlukları, inkılabın kadına yönelik politika ve söylemleri ışığında tahlil edecektir. Yüksek öğrenim görebilme şansına sahip kentli kadının Cumhuriyet'in kadın tasavvuru ile ne kadar örtüştüğü araştırılacaktır. Ayrıca “halkın gözü, kulağı, dili olma” şiarı ile 27 Temmuz 1930 tarihinde yayın hayatına başlayan *Son Posta*'daki bu röportajları odağa almak Peride Celal'in gazeteci kimliğini belirginleştirme işlevi de taşımaktadır.

1. Cumhuriyet ve Kadın Hakları

Türkiye'nin modernleşme sürecinde kadının siyasi, hukuki vb. haklarını kazanıp toplumsal hayatta görünür olması en çok Cumhuriyet Dönemi'nde mümkün olmuştur. Bunda Mustafa Kemal'in rolü de çok önemlidir. Mustafa Kemal, daha 1916 yılında Doğu Cephesi kumandanıyken yakın çevresiyle kadınların sorunları üzerine tartışıp fikirlerini söylemiş, 1918 yılında Karlsbad'da aldığı notlarda da yine kadın konusunu ele almıştır.⁵ Nitekim Cumhuriyet ilan edilmeden önce kadınlara dair yaptığı şu açıklama da konuya dair bir tasarrufu olduğunu göstermektedir. Açıklama şu şekildedir:

“Bir toplum cinsinden yalnız birinin yeni gerekleri edinmesiyle yetinirse o toplum yarından fazla kuvvetsizlik içinde kalır... Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır... Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organı işlemezse o toplum felç olmuştur...Bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın edinmeleri lazımdır...Bugünün gereklerinden biri kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir.”⁶

Bu konuşmada, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı kadın hareketi mirasını daha radikal ve devrimci⁷ bir şekilde dönüştürecek olan Cumhuriyet iradesi görülebilmektedir.

İkinci Meşrutiyet Dönemi sonrasında kadınlar hemen her alanda bir hak arayışına girmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda güçlü bir kadın hareketi ortaya çıkmış, bu hareket pek çok cemiyet ve örgüt kurup dergi çıkarabilmiştir.⁸ Özellikle savaşlar kadını ev geçindirme sorumluluğunu üstlenmeye, ücretli işçiliğe ve memuriyete girmeye zorlamıştır. Mütareke yıllarına gelindiğinde kadınlar işgallere karşı düzenlenen mitinglere katılarak siyasi faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmıştır.⁹ Abadan'ın ifadesi ile “*Türk kadınları bireysel feminist söylemi terkedip etkili bir kadın protesto hareketinin nüvesini oluşturmuştu(r)*.”¹⁰

Cumhuriyet'in ilanından ve Halk Fırkası'nın kurulmasından önce 1923 yılının Haziran ayında Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir siyasi örgüt kurulmuştur. Kadınlar Halk Fırkası, Haziran ayı ortalarında Darülfünun'da toplanan Kadınlar Şurası'nda şekillenmiştir. Kadınlar Halk Fırkası'nın öncelikli hedefi; aile hayatını düzene sokma,

⁴ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, ss. 350-364; Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983, s.72-90.

⁵ Şükrü Tezer, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, TTK, Ankara, 1995, s.75-76. Ayşe Afetinan, *M. Kemal'in Karlsbad Hatırları*, TTK, Ankara, 1983, s. 45, s.51.

⁶ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007, s.230.

⁷ 1980 sonrası gelişen ve Cumhuriyet'in kadın politikalarını eleştiren feminist yaklaşım dahi Atatürk dönemindeki kadına yönelik söylem ve uygulamaları bir “kadın devrimi” olarak kabul eder. Bkz Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.13.

⁸ Osmanlı'daki kadın hareketi ve feminizmin gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

⁹ Şirin Tekeli, “Türkiye’de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine”, *Yapıt*, S.9, 1985, s.52.

¹⁰ Nermin Abadan-Unat, “Söylemden Protestoya: Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü”, *75 Yılda Kadın ve Erkekler*, Ed. Ayşe BerktaşHacımirzaoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.326.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

topluma açılma ve eğitimidir. Fakat “siyasi” nitelikte bir fırka olmasa da fırka kelimesi siyasi bir örgütü anımsattığından ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkası'na dönüştürülme hazırlıkları devam ettiğinden Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu Ankara tarafından uygun görülmemiştir. Bunun üzerine kadınlar, 7 Şubat 1924 günü Nezihe Muhiddin'in öncülüğünde Türk Kadın Birliği'ni kurmuştur. Birlik; kadınlığı “fikri ve içtimai sahalarında yükselterek” çağdaş ve ileri bir düzeye ulaştırmayı amaçlamıştır. Türk Kadın Birliği; Kadın Yolu (Türk Kadın Yolu) dergisini yayımlamış, Anadolu'dan İstanbul'a okumaya gelen genç kızlara yardım etmiş, fakir ve kimsesiz öğrencilere yemek çıkarmış, yabancı dil kursları açmıştır. 1927'de tüzüğüne eklediği bir madde ile kadınlara siyasi hakların sağlanması gibi meseleler için de uğraşmıştır. Yaklaşmakta olan 1927 seçimlerine kadınların da katılması, birlik bünyesinde tartışılrsa da anayasa sadece erkeklere izin verdiğinden bu girişim sonuçsuz kalmıştır.¹¹

4 Nisan 1926 tarihinde kabul edilen Medeni Kanun, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini yasaklamış ve böylece kadın toplumunda saygın bir yer edinirken aynı zamanda miras hukukunda da erkekle eşitlenmiştir. Bunu, 3 Nisan 1930'da Belediye Kanunu'yla 18 yaşını dolduran kadınlara yerel yönetimde seçme ve seçilme hakkı tanınması izlemiş, 1934 yılında ise kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Böylece 1 Mart 1935'te toplanan Beşinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde on sekiz kadın milletvekili yer almıştır.¹² Ne var ki meclisin kapıları kadınlara açılırken Türk Kadın Birliği kapanmıştır. Siyasi hakların kazanımının ardından Uluslararası Kadınlar Birliği (The International Alliance of Women) on ikinci kongresini Türk Kadın Birliği'nin ev sahipliğinde İstanbul'da gerçekleştirmiş, on gün sonra da Türk Kadın Birliği'nin kapatılması kararı verilmiştir.¹³

Bu kararda; On İkinci Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nin gündeminin “barış” olması ve bunun da öngörülemez bir politik krize dönüşme ihtimali etkili olmuştur.¹⁴ Suat Derviş'in, *Cumhuriyet* gazetesinde delegelerle yaptığı söyleşilerde sürekli olarak dünya barışına vurgu yapılmıştır. Bu tavır kongrede de devam edince Türkiye muhtemel savaş arifesinde ulusal çıkarlarını zedelemekten tedirgin olmuştur. Nitekim Kıta Avrupası'nın kadın hareketinden uzaklaşmakta olduğu bir süreçte Almanya ve İtalya kongreye katılmamış; İngiltere, Amerika ve Fransa ise kongreye ağırlıklarını koymuşlardır. Böyle bir konjonktürde kadın hareketinin öngörülemez uluslararası bir krize dönüşme ihtimali Tek Parti iktidarının daha çok alanda hâkimiyet kurma politikasını tetiklemiştir.¹⁵ Bu kongreyi yakından takip eden gazetelerden biri de Peride Celal'in de yazar kadrosu içinde bulunduğu *Son Posta*'dır.

2. Son Posta Gazetesi: “Kimsenin Değil Herkesin Malı”

1924 ve 1930 yılı Türk demokrasi tarihinde önemli yıllardır. Demokratik bir Türkiye ideali için çok partili hayata geçiş denemeleri gerçekleşmiştir. Ne var ki her iki tecrübe de Türk siyasetinde bir kırılma yaşanmasına neden olmuş ve devrimin biraz daha radikalleşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla hem 1925 yılı hem 1930 yılı devrimin kendi kurumsal ve kültürel yapısını ortaya çıkarmasında belirleyici olmuştur.

17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TPCF) kurulmasından üç ay kadar sonra ayrılıkçı ve irticai bir ayaklanma olarak Şeyh Said İsyanı patlak vermiştir. Ayaklanmanın büyümesiyle hükümet, kendisine olağanüstü yetkiler veren 3 Mart 1925 tarihli Takrir-i Sükûn Yasası'nı çıkarmış, ülkede seferberlik ilan edilerek İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. Bir önlem olarak TPCF de 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır. Sonuç olarak devletin, devrimleri korumak refleksi ile tüm muhalefete karşı sert bir tavır içerisine girdiği yeni bir dönem başlamıştır. Bu bağlamda gelenekçi, islamcı ya da sol görüşlü olarak bir ayırım yapılmadan *Tevhid-i Efkâr*, *Son Telgraf* ve *İstiklal* gazeteleri ve *Sebilürreşad*, *Orak-Çekiç* ve *Aydınlık* dergileri, Adana'da *Sayha*, İzmir'de *Sadayı Hak*, Trabzon'da *İstikbal* ve *Kahkaha* dergi ve gazeteleri kapatılarak muhalif basın da susturulmuştur.¹⁶

Takrir-i Sükûn Kanunu, Cumhuriyet rejimini ve rejimin tüm kazanımlarını korumak adına 1929 yılına dek yürürlükte kalmıştır.¹⁷ Bu süre zarfında İttihatçılar siyasetten tamamen tasfiye edilmiştir. İslamcı düşünce

¹¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm, (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 466. Cumhuriyet yönetimi ile Türk Kadın Birliği ilişkileri şu çalışmada ele alınmıştır. Yaprak Zihinoğlu, *Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

¹² Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, ss.189-208.

¹³ Toprak, *Türkiye'de Kadın*, s.469.

¹⁴ Libal, Türk Kadınlar Birliği üyelerinin haklarını daha da ileriye taşımak adına geliştirdikleri liberal fikirleri, batılı güçlerin etkisinin bir sonucu olarak gören çevreler tarafından eleştirildiklerini belirtmiştir. Oysa çıkması beklenen olası bir savaşta kadınlara düşen görev erkeklerin yanında yer almalarıdır. Ona göre kollektivist ve milliyetçi zaruretlere bu konjonktürde evrensel barış ve kadın haklarını vizyonunun hayata geçirilmesini engellemiştir. Kathryn Libal, “Staging Turkish Women's Emancipation: Istanbul, 1935”, *Journal of Middle East Women's Studies*, S.1, C.4, 2008, s.46.

¹⁵ Toprak, *Türkiye'de Kadın*, s.496. Atatürk döneminde kadın hakları politika ve uygulamalarını dünyadaki diğer örneklerle karşılaştırarak ele alan bir çalışma için bkz. Ayşe Yazar, “Karşılaştırmalı Açısından Atatürk Dönemi ve Kadın Hakları”, *100. Yılında Atatürk ve Cumhuriyet 1. Cilt*, Haz. Şaduman Halıcı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Basın Yayın Müdürlüğü, İstanbul, 2023, ss.158-191.

¹⁶ Toktamış Ateş, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.235.

¹⁷ Cemil Öztürk, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara 2009, s.178

sindirilirken sol düşünceye karşı da tedbirler alınmaya devam etmiş, sosyalist görüşteki gazeteler kapatılmış ve ayaklanmayı kışkırtma gerekçesi ile bazı yazarlar yargılanmıştır.¹⁸

Benzer bir süreç ikinci kez 1930 yılında yaşanmıştır. 1929 yılı “Dünya Buhranı”ndan tüm dünya gibi Türkiye de iktisadi olarak etkilenmiş, halkın yoksulluğu daha da görünür olmuştur.¹⁹ Çıktığı yurt gezilerinde tek parti yönetiminin ülkede siyasal, toplumsal ve ekonomik bir hoşnutsuzluk yarattığının farkında olan Mustafa Kemal, muhalefetin başka bir şekilde yeniden patlak vermesinin önüne geçmek amacıyla yeni bir fırka ile bir denge yaratmayı istemiştir.²⁰ Böylece Atatürk’ün teşvikiyle Fethi Okyar ve Ahmet Ağaoğlu tarafından 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Fakat fırka, kısa sürede halktan büyük bir teveccüh görüp bir iktidar alternatifi haline gelince bu denemeden vazgeçilmiştir.²¹

Son Posta, Serbest Fırka’nın kurulmasından çok kısa bir süre önce 27 Temmuz 1930 tarihinde “halkın ağzı, dili, kulağı olma” söylemi ile muhalif bir gazete olarak yayın hayatına başlamıştır.²² Ne var ki Türkiye’de gazeteler belirli bir siyasi görüşü temsil eden mebusların tekelindedir. Bu durum halk yararına yayın yapabilmeyi zorlaştırmaktadır. Bu anlamda *Son Posta* siyasi ve mali vesayet altına girmeyi reddederek halkçı bir gazete olacaktır. Nitekim *Son Posta*’nın ilk sayfasında “kimsenin değil herkesin malı” ifadesine yer verilmiştir. Bu ifadenin altındaki açıklamada gazetenin yayımlanma gerekçesi yer almıştır. Bu kısa yazıda İngiltere’de çıkan *Daily Mail* gazetesinin günde iki milyon nüsha satabilecek başarıyı göstermesi; gazetenin hiçbir siyasi fırkaya ve mali güce bağımlı olmamasına bağlanmıştır.²³ Bu gaye ile *Son Posta*; Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Halil Lütfü Dördüncü ve Ekrem Uşaklıgil tarafından çıkarılmıştır. Gazetenin kuruluş hikâyesi Zekeriya Sertel’in anılarında şu şekilde yer almaktadır:

“Gündelik gazete çıkarmak, bütün emelim buydu. Dergilik artık beni doyurmuyordu... O sırada tesadüf, bana gündelik bir gazete çıkarmak isteyen üç arkadaşı tanıttı. Bunlar birlikte bir gazete çıkarmayı teklif etti. Bunlardan biri Ekrem Uşaklıgil, ikincisi Selim Ragıp Emeç, üçüncüsü Halil Lütfü Dördüncü idi... Hiçbiri üniversiteyi bitirmemişti. Bir gazetenin fikir kısmını yönetebilecek durumda değildiler. Onların eksikliğini ben tamamlayacaktım. Önce şöyle bir prensip anlaşmasına vardık. Gazetenin politikasını ben yönetecektim. Benim yazılarıma kimse dokunmayacak, ben düşündüğüm gibi yazmakta özgür kalacaktım. Onlar gazetenin teknik işleriyle uğraşacaklardı. Gazete tarafsız kalacak, hiçbir partiye, hiçbir kuruluşa, hiçbir kişiye bağlı olmayacaktı... O dönemde halk arasında geniş ölçüde hoşnutsuzluk vardı. Tek parti sistemi halkı bıktırmıştı. Memleketin kaderini bir parti elinde tutuyor, bu da keyfi yönetime yol açıyordu. Yurttaş düşündüğünü söyleyemiyordu. Seçim hakkını bile özgürce, serbestçe kullanamıyordu.”²⁴

Zekeriya Sertel, *Son Posta* öncesinde eşi Sabiha Sertel ile yaklaşık yedi yıl *Resimli Ay* dergisini yayınlamıştır. Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Sadri Ertem ve Suat Derviş gibi sol, muhalif isimlerin yer aldığı dergi; davalar, mahkemeler ve soruşturmalara hep hükümetin hedefinde olmuştur. Takriri Sükün Kanunu’nun yürürlükte olması derginin kapanmasında etkilidir. 4 Mart 1925- 4 Mart 1929 yılları arasında yürürlükte olan kanun, ülkede basın gelişimi ve kurumsallaşmasının önündeki de en büyük engeldir. 1930 sonrası fikri canlanma döneminde çıkarılan 1931 tarihli Matbuat Kanunu ile iktidar, basın alanını tümüyle başıboş bırakmamıştır.²⁵

Serteller, Takriri Sükün Dönemi’ni *Resimli Ay* ile geride bırakırken yeni dönemi *Son Posta* ile karşılamışlardır. Bu dönemi yeni kılan; Zekeriya Sertel’in ifade ettiği gibi 1929 dünya ekonomik buhranının Türkiye’de oluşturduğu sıkıntılardır. İronik olarak bu sıkıntılar siyasete, basına ve topluma nisbi bir hürriyet getirmiştir.²⁶ Her ne kadar *Son Posta*’yı; Ekrem Uşaklıgil, Salim Ragıp Emeç, Zekeriya Sertel ve Halil Lütfü birlikte çıkarsalar da işin başındaki isim Zekeriya Sertel’dir. Bu isimlerin ortak bir ideoloji içinde hareket ettikleri de söylenemez. Nitekim *Resimli Ay*, Sertellere muhalif ve solda olmanın, ülke sorunlarına eleştirel bakmanın neticelerini çok açık bir biçimde göstermiştir. *Son Posta*, 1930 yılı gazetelerinin büyük kısmının hükümet yanlısı bir tavır içinde olduğu bir atmosferde halkın sıkıntılarını, mevcut koşulların zorluğunu dile getiren bir gazete olarak doğal olarak “*muhafif*” bir gazete olmuştur. Sertel, gazetede ilk yazısının başlığını da “Boğuluyoruz Biraz Hava İstiyoruz” olarak koymuştur. O dönem bir gazeteci olarak gördükleri ve hissettikleri şöyledir: “Bütün gazetelerin sahipleri mebus. Hep aynı şeyi söylüyorlar... Bu mutlak ağız birliği, bu mutlak teslimiyet memleketi aynı suretle

¹⁸ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.146-148; Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yay., İstanbul, 2006, s.117,118

¹⁹ Nurettin Güz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi Yay., Ankara, 1993, s.3,4

²⁰ Çavdar, a.g.e., s.328-329.

²¹ Serbest Fırka hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Walter F. Weiker, *Political Tutelage and Democracy in Turkey The Free Party and Its Aftermath*, Leiden E. J. Brill, 1973; Çetin Yetkin, *Atatürk’ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997; Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

²² O dönemde sosyalist klasikleri çeviren avukat Haydar Rifat ile Adilîye Vekili Mahmut Esat Bey arasındaki dava gündemde olduğunda gazete ilk sayfasında Haydar Rifat’ın bir cümlesini büyük punto alıntıyla çıkarılmıştır. “Bugün Hapishaneye Gidiyorum”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930, s.1.

²³ “Son Posta Kimsenin Değil Herkesin Malı”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930, s.1.

²⁴ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 167-168.

²⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1867.pdf>, 06.09.2024 sa.22.40.

²⁶ Sabiha Sertel, *Roman Gibi Demokrasi Mücadelesinde Bir Kanun*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 166, s. 169.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

düşünen bir mektep haline getirdi. Bu durgunluk ve bu rükûdet gazetelerin kredisini bozdu. Matbuat muhitini teneffüs edilemez hale getirdi. Herkeste biraz hava ihtiyacı çoğaldı.”²⁷

Gazete okuyucu ile buluştuğunda *Cumhuriyet*, *Tan*, *Akşam*, *Ulus*, *Vakit* gibi gazeteler yayın hayatlarını sürdürmektedir. *Son Posta*, İstanbul'da Arif Oruç'un *Yarın* gazetesi İzmir'deki *Yeni Asır*, *Hizmet* ve *Halkın Sesi* ile etkili bir muhalif cephe teşkil etmiş ve bu durum Halk Fırkası'nın 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nu hazırlaması ile sonuçlanmıştır.²⁸ Rakipleri yeni bir gazete çıkararak onların paralarını boşa harcadıklarını düşünürken *Son Posta* Anadolu'da en çok satan İstanbul gazetesi olmayı başarmıştır. Bu başarıda kurucuların gayreti kadar gazetenin Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemesi de etkili olmuştur.²⁹ Türk basın tarihine muhalif gazete kimliği ile geçen *Son Posta* gazetesinin, Serbest Fırka'ya verdiği destek biraz da partinin tarafsız, bağımsız bir gazeteye duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Sertel anılarında bu duruma şu şekilde yer vermiştir:

“...*Son Posta* yeni çıkmıştı. Tarafsız bir politika güdüyordu. Serbest Fırka için ötekilere oranla daha yararlı olabilirdi. Zaten yeni partinin bir gazeteye ihtiyacı da vardı. Bu düşüncelerle Fethi Okyar bize yakınlık gösteriyor, *Son Posta*'yı kazanmaya çalışıyordu. Fakat biz, Serbest Fırka'ya bağlanmaktan çekiniyor, bağımsızlığımızı koruyorduk. Serbest Fırka'nın organı olmak hiçbir bakımdan bize çekici görünmüyordu. Zaten biz, Serbest Fırka'nın ortaya attığı ilkeleri de beğenmiyorduk. Serbest Fırka liberalizmi savunuyordu, özel sermayeye önem veriyordu, devletçiliğe karşı durum almıştı. Biz özel sermayeye devletçe yapılan yardıma karşı şiddetle savaşa girişmiştik.”³⁰

Dolayısıyla *Son Posta*, hükümete muhalif bir çizgide başladığı yayın hayatında, Serbest Fırka'yı her konuda koşulsuz desteklemiş, onun bir uzvu gibi hareket etmiş değildir. Nitekim Sertel'in devletçi, sosyalist dünya görüşü de buna engeldir. Özel sermaye lehinde değil, kamu yararına çalışan bir devletçiliği savunduğundan Alpullu Şeker Fabrikası hakkında eleştirel yayınlar yapınca kendisi ve gazetenin sorumlu müdürü Selim Ragıp için dava açılmıştır. Dava sonucunda bu iki isim, üç yıl hapse mahkûm edilmiştir. Bu muhalif tutumu gazeteciliği ticari çıkarları için önemseyen diğer ortakları Ekrem Uşaklıgil ile Salim Ragıp Emeç'i rahatsız etmiştir ve nihayetinde 1934 yılında Zekeriya Sertel, Halil Lütfi ile beraber ortaklıktan ayrılmıştır.³¹

Burada altının çizilmesi gerekir ki, *Son Posta* gazetesi, yayın politikasının Sertel tarafından belirlendiği ve belki en muhalif olduğu 1930-1934 arası dönemde bile her zaman Atatürk'e, Cumhuriyet'e ve inkılaplara bağlılığını sürdürmüştür. Sertel sonrası en önemli değişiklik, gazetenin Halk Fırkası'na karşı sert muhalefeti bırakmış olmasıdır. Onun dışında gazetenin biçim ve içeriğinde köklü bir yenileşme görülmemektedir. Yapılan bazı değişiklikler şöyledir: Gazetenin sayfa sayısı artırılarak on ikiye çıkarılmıştır. Başyazısız olarak çıkan gazetenin birinci sayfasında haberler, ikinci sayfasında yine Orhan Ural'ın “*Pazar Ola Hasan Bey*” karikatürleri, üçüncü sayfasında şehrin sorunlarının dile getirildiği “*İster İnan, İster İnanma*” köşesi ile “*Resimli Makale*” köşesi yer almıştır. Gazetenin dördüncü sayfasında memleket haberleri, beşinci sayfasında ise dış haberler ve roman tefrikaları bulunmaktadır. Altıncı sayfada “*Tarihi Musahabeler*” köşesi ile okuyucu mektuplarına yer verilmiştir. Gazetenin diğer sayfalarında ise tarihi tefrikalar, spor ve sinema haberleri, bilmeceler, ilanlar ve reklamlar vardır.³²

Hatay meselesinin gündemde olduğu dönemde ise *Son Posta* gazetesinde başyazıları Muhittin Birgen, dış siyaset meselelerini Selim Ragıp yazmakta, Burhan Cahit romanlarını tefrika ederken günlük köşe yazıları da yayınlamaktadır. Gazetede ERCÜMENT EKREM TALU, İSMET HULUSI, NURULLAH ATAÇ gibi isimlere de rastlanmaktadır. Peride Celal'in Sönen Alev romanı tefrika edilirken aynı zamanda müstakil öykülerine de gazetede yer verilmiştir. Roman, öykü, tarih, tarihi romanlar ve hatırat tefrikaları *Son Posta* gazetesinin içeriğinde büyük bir ağırlığa sahip olmuştur. Gazetenin mizanpajı ve şablonunda da pek bir değişikliğe gidilmemiştir.³³ Sonuç olarak Sertel tarafından izlenen halkçı muhalif tutum, Emeç ile birlikte daha liberal ve ılımlı bir politikaya dönüşse de Emeç ve Uşaklıgil, Sertel'in kapitalizm ve emperyalizm karşıtı fikirlerini paylaşmasalar da gazete, “halkın gözü, kulağı, dili olma” iddiasını her zaman korumuş ve şartları elverdiği ölçüde kapandığı 1962 yılına dek bu tutumunu sürdürmüştür.

2.1. Son Posta Gazetesi'nde Kadın

Son Posta, kadın konusunda hassasiyeti olan bir gazetedir. İlk yayınlandığı andan itibaren “Kadın ve Kalp İşleri” başlığı (daha sonra “Gönül İşleri” olmuştur) kadın-erkek ilişkileri, cinsellik vb. kamusal alan ve manada

²⁷ M. Zekeriya “Boğuluyoruz Biraz Hava İstiyoruz”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930, s. 3.

²⁸ Topuz, a.g.e., s. 156.

²⁹ Ahmet Ağaoğlu da anılarında Serbest Fırka'nın kendi gazetesini çıkarması gerektiğini ve bu konuda Fethi Okyar'la şiddetli tartışmalar yaşadıklarını belirtmiştir. Ona göre Okyar parti gazetesi olarak *Yarın*'ı istemektedir. Buna rağmen kendisi yazılarını *Son Posta*'da yayınlamıştır. Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 45.

³⁰ Sertel, *Hatırladıklarım*, s. 170.

³¹ Sertel, *age*, ss. 176-183.

³² Erol Karıcı, “Son Posta Gazetesi”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/son-posta-gazetesi/>, 1.09.2024 sa.02.00.

³³ Son Posta uzun yıllar yayınlandığından gazetedeği değişimi burada bütünüyle ele almak zordur. Ayrıntılı bilgi için şu iki çalışmadan yararlanılabilir. Cahit Bollu, *Türk Basınında Son Posta Gazetesi (1930-1942)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2022; Ayşegül Yılmaz, *İtihat ve Terakki'nin Tarihi Bir Kaynağı Olarak Son Posta Gazetesi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2019.

mahrem sayılan konuların tartışıldığı ve konuşulmasının teşvik edildiği bir köşeye sahip olmuştur.³⁴ “Hanım TeYZe” imzalı bu başlık altındaki yazılardan birinde şu satırlara rastlayabilmek mümkündür:

“Şarklı öteden beri kıskançtır ve kadını inhisarı altında bulundurmak isteyen bir zihniyete sahiptir...erkek bu inhisarcı zihniyetin tesiri ile ister ki kadın yalnız onun olsun başkası ona bakmasın halbuki medeni memleketlerde artık bu mesele halledilmiştir. Kadın da erkek gibi yaşama hakkına maliktir. Erkek cinsi meselelerde nasıl bir ihtiyacın tesiri altında hareket ediyorsa kadın da aynı ihtiyaçların zebunu olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Kadın da insandır. O da erkek gibi cinsi ihtiyacını tatmin mecburiyetindedir.”³⁵

Son Posta kadınların siyasi hakları elde etme mücadelesini de sütunlarına taşımıştır. 4 Eylül 1930 tarihli nüshanın ilk sayfasında *Resimli Ay* mecmuası sahibi Sabiha Zekeriya Hanım’ın, Belediye meclisi için namzetliğini ilan ettiği bildirilmiş ve haberin altına bir de fotoğraf eklenmiştir.³⁶ 1931 yılı Şubat ayı başlarında İzmir Kız Muallim Mektebini ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal’e kadınların siyasi haklarına bütünüyle ne zaman kavuşacaklarının sorulması ve onun bu konu hakkındaki görüşlerini serdetmesi üzerine yaşanan tartışmalara yer verilmiştir.³⁷

Memleketin farklı bölgelerinden kadınların durumunu yansıtan haberler de *Son Posta*’nın sayfalarında görülebilmektedir.³⁸ Dünya güzeli seçilen Keriman Halis’e dair fotoğraf ve haberleri gazete ilk sayfasında okuyucuya ulaştırmıştır.³⁹ 19 Aralık 1934 tarihli nüshada ise “Resimli Makale Türk Kadını” başlığı altında bir erkek ile kadını sık bir mekânda baş başa yemek yerken gösteren bir karikatürün altında şu ifade okunmaktadır:

“Türk kadını diyor ki: Dün ben senin elinde bir esirdim, hiçbir hakkım yoktu, beni istediğin zaman alır, gönlünün hevesi geçince boşar, bir kırpıntı bohçası gibi atardım. Fakat bugün aramızda hiçbir fark kalmamıştır. Ben de senin gibi bütün haklara sahibim, yakında saylav olarak Millet Meclisine de gireceğim, bana: ‘o halde asker de olmalısın!’ diyorlar. Bunu söyleyenler bilmiyorlar ki Türk kadını savaş yolunda da düşman karşısında da sayısız zaferler kazanmıştır. Evet yurt isterse Türk kadını asker de olur fakat unutmamalı ki kadının askerlikten evvel yapacak pek büyük işleri vardır.”⁴⁰

6 Aralık 1934 tarihli nüshada *Son Posta*, Millet Meclisi’nin kadınlara mebusluk hakkını verdiğini, son telgraf haberlerinden biri olarak okuyucusuna müjdelemektedir.⁴¹ Gazete, 18-24 Nisan 1935 tarihleri arasında İstanbul’da toplanan Uluslararası Kadın Birlikleri Kongresini de yakından takip etmiştir. Kongrenin başlaması, gazetenin manşetinde “Dünya Kadınları Toplandı. Kongre Bu Sabah Yıldızda Açıldı.”⁴² başlığı ile haber yapılmıştır. Saat on buçukta Yıldız’da açılan kongrede önce valinin eşi Bayan Muhittin Üstündağ bir konuşma yapmış, ardından da Türk Kadın Birliği Başkanı Latife Bekir söz almış ve başarılar dilemiştir. Haberin devamında ise “Öğleden Sonra Sulhu Kurtarmak İşini Konuşacaklar” başlığı ile verilerek gazetenin muharririnin Sulh Komisyonu Başkanı Bayan Jozefin Ştayn ile görüşmesinden notlar aktarılmıştır. Bayan Ştayn, önce Türkiye’yi kışandığını ve Türk ve İsviçre kadınlarının dünya kadınlarının mahrum oldukları tüm haklara sahip olduklarından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Sulh komisyonunun ne gibi çalışmaları olacağı sorusuna verilen yanıt da dikkat çekicidir. Sulhperver bir halk yetiştirmenin önemine vurgu yapan Bayan Ştayn, başında diktatörlerin bulunduğu ülkeleri bile halkın idare ettiğini ve bu nedenle diktatörlerin söylem ve eylemlerini ihtiraslarına göre değil, dayanmak zorunda oldukları halkın isteklerine göre ayarlamasını tavsiye etmiştir.⁴³ Gazete, kongre boyunca her gün ilgili haberlere yer vermiş ve 25 Nisan sayısında “Yıldız Kongresinin Sonu” başlığı ile kongreye dair son bilgileri paylaşmıştır.⁴⁴

Gazetenin devamlı yazar kadrosunda bir kadın gazeteci/yazar bulunmasa da *Son Posta*’da kadınlar da yazmaktadır. Suat Derviş de bunlardan biridir. Suat Derviş, *Son Posta*’da 1933 yılında Abdülhamit Dönemi’ndeki bir haremağasını anlattığı “Bir Harem Ağası’nın Hatıraları”⁴⁵ başlıklı yazı dizisi ile 1936’da “Düşündüğüm Gibi”⁴⁶ başlıklı başka bir yazı dizisi kaleme almıştır. Aynı yıl çocuk konusunu başka bir açıdan ele almaya çalıştığı “Mektebe Hasret Çocuklar”⁴⁷ başlığıyla bir dizi röportaj serisi yayımlanmıştır. 24 -28 Haziran 1936 tarihleri

³⁴ “Kadın ve Kalp İşleri Gazetemiz Sizin Dert Ortağınız Olacak”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930, s. 5.

³⁵ “Kadın ve Kalp İşleri Niçin Müsamahakâr Değiliz.”, *Son Posta*, 4 Eylül 1930, s.5.

³⁶ “S. Zekeriya H. Belediye Meclisi İçin Namzetliğini İlan Ediyor”, *Son Posta*, 4 Eylül 1930, s.1.

³⁷ “Türk Kadını ve Gazinin Mütalaası”, *Son Posta*, 3 Şubat 1931, s.3; “Halkın Sesi Bugünkü Kadının Vazifesi ve Halk”, *Son Posta*, 4 Şubat 1931, s. 2.

³⁸ Osman, “Memleketinde Kadın Hayatı Mengen’de Bütün İşleri Kadınlar Yapar”, *Son Posta*, 10 Şubat 1932, s.4. “Türk Kadının Çalışma Aşkı İzmir Fırka Toplantısında Bir Ses Yükseldi Ödemiş Kadınlarının Çalışma Dileklerini Anlattı”, *Son Posta*, 15 Ocak 1935, s. 1.

³⁹ “Çok Basit Bir Adres: ‘İstanbul: Miss Türk’”, *Son Posta*, 10 Ağustos 1932, s.1.

⁴⁰ “Resimli Makale Türk Kadını”, *Son Posta*, 19 Aralık 1934, s.3.

⁴¹ “Teşkilatı Esasiye Kanunu Değişti Millet Meclisi Kadınlara Mebusluk Hakkını Verdi, Yeni Meclis Martta Toplanacak”, *Son Posta*, 6 Aralık 1934, s.3.

⁴² “Dünya Kadınları Toplandı Kongre Bu Sabah Yıldızda Açıldı”, *Son Posta*, 18 Nisan 1935, s.1, s.12.

⁴³ “Dünya Kadınları Toplandı Kongre Bu Sabah Yıldızda Açıldı”, *Son Posta*, 18 Nisan 1935, s.1, s.12.

⁴⁴ “Yıldız Kongresinin Sonu Toplantı Birden Fazla Evliliği Protesto Etti.”, *Son Posta*, 25 Nisan 1935, s.6. Kongre hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

⁴⁵ Suat Derviş, “Bir Haremağasının Hatıraları Kendi Lisanından 1”, *Son Posta*, 21 Eylül 1933, s.12.

⁴⁶ Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi”, *Son Posta*, 5 Haziran 1936, s.3.

⁴⁷ Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar”, *Son Posta*, 11 Haziran 1936, s. 1, s.9.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

arasında madde kullanan evsiz düşkün insanların yaşamlarına dikkat çekmek için “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”⁴⁸ isimli bir yazı dizisi hazırlamıştır. Suat Derviş yine 1936 yılında bir İstanbullu olarak “Çöken Boğaziçi”⁴⁹ isimli yazı dizisiyle de İstanbul’un değişen çehresini ve buralarda yaşayan insanların sıkıntılarını yazmıştır.⁵⁰

Suat Derviş aynı zamanda 1936 yılında *Son Posta* gazetesini Boğazlar Konferansı’nda temsil etmek için İsviçre’ye gitmiş ve konferansa katılan gazeteciler arasında tek kadın gazeteci olmuştur. 1937 yılında kadınlarla moda daire “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”⁵¹ adlı röportajı Türkiye’nin ileri gelen kadınlarıyla gerçekleştirmiştir. Derviş, İstanbul Barosu avukatlarından İsmail Kemal Elbir’in ahlaken kadınları belli bir önyargı ve kategori içerisinde değerlendiren bir makale yazması üzerine, Doktor Nadire Sadi, Pakize İzzettin, Şükufe Nihal ve Nezihe Muhiddin gibi kadın hareketinin önde gelen isimleri ile bir dizi röportaj da gerçekleştirmiştir.⁵²

3. Peride Celal: Aşk Romanları Yazan Genç Bir Kadın

Peride Celal, küçük yaşta yazmaya başlamış ve çok uzun sayılabilecek bir yaşama sahip olmuştur. dolayısıyla edebi hayatı boyunca çok sayıda öykü ve roman kaleme almıştır.⁵³ Yapıtları genelde iki ayrı dönemde ele alınmıştır. İlk dönemi popüler aşk romanları tefrika ederek yaşamını kazandığı 1935-1950 arası dönemdir. Yazarlığının ikinci dönemi ise daha edebî ürünler verdiği yönünde genel bir kabulün olduğu 1950’li yıllardan sonraki dönemdir.⁵⁴ İlk öyküsü 1935 yılında Sedat Simavi’nin çıkardığı *Yeniğin* dergisinde yayınlanır. *Son Posta*’da tefrika edilen *Sönen Alev* ise 1938 yılında kitaplaşır. Daha sonra ise *Yaz Yağmuru* (1940), *Ana-Kız* (1941), *Kızıl Vazo* (1941), *Ben Vurmadım* (1942), *Atmaca* (1944), *Aşkın Doğuşu* (1944) ve *Yıldız Tepe* (1945) adlı aşk romanları da kitap olarak basılır. Peride Celal aşk romanları türünün önemli isimleri Muazzez Tahsin Berkand, Mahmut Esat Karakurt, Kerime Nadir ve Güzide Sabri ile birlikte zikredilir.⁵⁵ 1930-1950 yıllarında okuyucunun oldukça ilgi gösterdiği bu yapıtlar gazete tirajlarının artmasını da sağlamıştır. Piyasaya yönelik üretilen bu yapıtların edebi değerlerine kuşku ile yaklaşılması, gereği gibi değerlendirilmelerini de engellemiştir. Peride Celal’in kendisi de geçim kaygısı ile yazmak mecburiyetinde olduğunu ifade ederek bu dönem ürünlerini sahiplenmemiştir.⁵⁶

Peride Celal’in ikinci dönemi ise 1949 tarihli *Dar Yol* veya 1954 tarihli *Üç Kadının Romanı* ile başlatılır. Bu tarihten sonra Necatigil’in ifadesi ile “gözlem, sanat ve çözümleme yatırımlarıyla öncekilerden çok ayrı ve Türk romanının gelişim çizgisi üzerinde ağırlığı olan romanlara”⁵⁷ geçmiştir. Necatigil’in yaptığı gibi Peride Celal genellikle 1950’li yıllardan sonra yazdıkları ile önemsizmiş, aşk romanları yazdığı ilk dönem, deyim yerindeyse görmezden gelinmiştir. *Üç Kadının Romanı* (1954), *Kırkıncı Oda* (1958), *Gecenin Ucundaki Işık* (1963), *Güz Şarkısı* (1966), *Evli Bir Kadının Günlüğünden* (1971), *Üç Yirmidört Saat* (1977), *Kurtlar* (1990) bu dönemdeki önemli yapıtlardır. Celal, *Üç Yirmidört Saat* ile 1977 Sedat Simavi Vakfı Ödülünü, *Kurtlar* ile de 1991 Orhan Kemal Roman ödülünü almıştır.⁵⁸

Yapıtları iki ayrı kronoloji içinde ele alınsa da daha dikkatli bakıldığında Peride Celal’in her iki dönemde de üst sınıfa mensup şehirli kadını anlattığı görülebilmektedir. Celal; ikinci döneminde gerçekçi, eleştirel ve sınıfsal çelişiklere işaret eden daha yetkin bir anlatım ve üslup geliştirmiş olsa da ilk dönem yapıtlarında da Cumhuriyet’in asri kadınının dünyasına dair önemli gözlemlerde bulunmuştur.

“Batılı zevk ve estetik görüşe sahip, bazıları Avrupa’da olmak üzere iyi eğitim almış olan bu kadınların hepsi İstanbulludur. İzmit’teki çiftliğe, adadaki yazlığa ya da Peride Celal romanlarının vazgeçilmez iki Avrupa ülkesi İsviçre ve Fransa’ya tatile gidilmesi dışında romanlarda mekân olarak İstanbul’un dışına çıkılmaz. Üst orta sınıftan

⁴⁸ Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor İştin El Çekmiş Bir Yankesicinin Rehberliği ile Sabaha Karşı Şehri Nasıl Gezdim ve Neler Gördüm I”, *Son Posta*, 24 Haziran 1936, s.6.

⁴⁹ Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi Beylerbeyi I”, *Son Posta*, 28 Nisan 1936, s.6.

⁵⁰ Bu röportajlar şu kitapta toplanmıştır. Suat Derviş, *Çöken İstanbul Röportajlar*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2021.

⁵¹ Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim”, *Son Posta*, 2 Ekim 1937, s.9.

⁵² Suat Derviş, “Kadın, Kocasına İhanet Etmesi Mukarrer Doğarmış”, *Son Posta*, 6 Temmuz 1938, S.7; “Kadının Kocasına İhaneti Mukarrer Midir?”, *Son Posta*, 8 Temmuz 1938, s.7.

⁵³ Peride Celal hayatı ve eserleri bağlamında kapsamlı olarak sadece tek bir doktora çalışmasında ele alınmıştır. Tahir Zorkul, *Peride Celal’in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van, 2006.

⁵⁴ Talat Sait Halman’ın *Kurtlar* romanı üzerine yaptığı değerlendirme buna bir örnektir. Halman’a göre Peride Celal yaşamının ortasında kadın romanlarından edebi değer taşıyan romanlara doğru bir kuantum sıçraması gerçekleştirmiştir. Yaklaşık otuz yıldır yapı, içerik ve üslup bakımından dikkat çekici yapıtlar ortaya koymaktadır. Anlamsız diyaloglarla bezeli, ağırdal ve duygusal aşk hikayeleri ve romanlar yerini toplumsal meseleler, karmaşık olay örgüleri, psikolojik krizler ve heyecan verici temalarla kurgulanan yapıtlara bırakmıştır. Talat Sait Halman, “Kurtlar by Peride Celal”, *World Literature Today*, S.1, C. 66, 1992, s.199.

⁵⁵ Peride Celal kendisi ile 31 Ağustos 1989 tarihinde Tülay Bilginer tarafından yapılan bir söyleşide bu isimlerden farklı olduğu yönü şöyle belirtmek ihtiyacı duymuştur: “Onlar da çok saygı duyduğum insanlar...Popüler roman yazdığım dönemde de sanıyorum ki, ben gene kendimi insana çok yakın duyduğum için, tabii olmayacak serüvenler içinde ve aşklar içinde, gene de daha gerçekçi yazıyordum.” *Çok Katmanlı Duyarlıklar Yazarı Peride Celal*, Haz. Alpay Kabacalı, TÜYAP, İstanbul, 1996, s. 44.

⁵⁶ “Yaşamı ve Yapıtları”, *Çok Katmanlı Duyarlıklar Yazarı Peride Celal*, Haz. Alpay Kabacalı, TÜYAP, İstanbul, 1996, s. 8.

⁵⁷ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983, s. 317.

⁵⁸ Necatigil, *age*, s. 317.

olan Peride Celâl kadınları, çay ziyafetleri düzenleyen, balolara katılan, kulüplerde eğlenen, plaja giden, parklarda yürüyüşe çıkan, muhakkak hizmetçi bulunan evlerinde davetler veren insanlardır.”⁵⁹

Doğan Hızlan, Peride Celal için bizzat kendisinin de mensubu olduğu, bir başka deyişle tanıdığı, bildiği çevreyi anlatmayı tercih ettiğini onun *Mektup* isimli romanından bir alıntı ile temellendirmiştir: “Ben bildiğiniz gibi, burjuva bir aileden gelen, büyük kentli ve bu çevrenin, büyük kentin tutucu, yozlaşmış insanlarını eleştiren bir yazarım.”⁶⁰

Peride Celal yazmaya çok genç başlamakla birlikte ailevi sebeplerden ötürü formel eğitimini tamamlayamamıştır. Hayparpaşa İlkokulu’ndan sonra bir Fransız Lisesi’nde iki sene tahsil görebilmiştir. Bunun sebebi anne ve babasının boşanması ve üvey babasının görevi nedeniyle Anadolu’nun çeşitli yerlerinde dolaşmak zorunda kalmış olmasıdır. İstanbul ile taşrayı karşılaştıran gözlemleri bu dönemde yazarlık tohumlarını filizlendirmiştir. Annesi onun bu yeteneğini desteklerken, üvey babası kendisine uygun bir koca bulmasını tavsiye etmiştir. Nihayetinde annesi Sedat Simavi’yi zorlayarak küçük bir evlatlığın dramını anlattığı ilk öyküsü *Ak Kız*’ı *Yeniğün*’de yayınlamaya ikna etmiştir. O dönem *Tan* gazetesinin ortaklarından olan teyzesinin eşi Ali Naci Karacan’ın da yardımıyla Peride Celal’in yazarlık kariyeri başlamıştır. Ali Naci Bey, onu Peyami Safa’ya yönlendirmiştir. Safa, ona Fransızcasını ilerletmesini ve Fransız edebiyatını takip etmesini tavsiye ettiği için Fransızca dersleri almaya başlamıştır.⁶¹ Peride Celal, avukat Atif Yönsel ile evlene dek geçinebilmek için yazma galesi ile uğraşmış, kendi ifadesiyle “erkekler gibi bütün gün çalışıp” akşamları yazabilmiş ve bu sayede basın dünyasında tutunabilmiştir.⁶²

3.1. Son Posta’da Peride Celal Röportajları: “Çalışan Kadınlar Arasında”

Röportajların ayrıntılı analizine geçmeden önce bazı hususların belirtilmesi elzemdir. Öncelikle Suat Derviş’in hem *Son Posta* da hem dönemin diğer gazetelerinde kadınlarla ilgili pek çok röportaj gerçekleştirmesi, kalemi ile geçinen Peride Celal’i bu röportajları yapmak konusunda cesaretlendirmiş olabilir. Bununla birlikte bu röportajları yaparken çok genç bir edebiyatçı olan Peride Celal’in, Cumhuriyet’in onuncu yıl coşkusunu yaşamış; okuyarak, yazarak çalışarak ilerleyeceğine inanan bir nesle mensup olduğu da unutulmamalıdır. Bu nesil kendisini, Cumhuriyet’in ve Atatürk’ün yarattığı kamusal alan ve olanaklar ile var edebildiğini düşünmektedir. Peride Celal’in yıllar sonra Selim İleri’ye söyledikleri bu bağlamda önemlidir. “*Yalnızca kadın açısından ele alsak bile, Cumhuriyet’in büyük reformları kadına pek çok hak sağlamıştır. Şimdi ben romancılığı bile Atatürk’ün devrimlerine borçluyum.*”⁶³ Nitekim röportaj gerçekleştirdiği kadınlar da mesleki başarılarını ve kazanımlarını aynı şekilde Cumhuriyet’e borçludur. Bu elbette Tanzimat ile başlayan bir modernleşme sürecinin Cumhuriyet ile genişleyerek devam etmesinin de sonucudur.

Her ne kadar özellikle İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde kızların eğitimine daha fazla önem verilmeye başlanmış ve kızlar için Avrupaî tarzda ilk, orta ve lise düzeyinde okullar açılmış olsa da kızların devam edebileceği bir üniversite yoktur. Osmanlı İmparatorluğu’nda Darülfünun, erkeklere yönelik olarak kurulmuş bir okuldur.⁶⁴ Ancak artık kızlar da ihtisas yapmak istemektedir ve bu konuda ısrarcıdırlar. Özellikle savaşlar ve özellikle de I. Dünya Savaşı; Osmanlı kadının toplumsallaşmasına, iş hayatına katılmasına ve kamusal alanda daha fazla görünmesine yol açmış, İnas Darülfünunu ve İnas Sanayi-i Nefise Mektebi bu bağlamda ortaya çıkmıştır.⁶⁵ Süleymanpaşazade Sami Bey ile İsmail Hakkı, Darülfünun’da “hanımlara mahsus serbest dersler” verilmesini önermiş ve bu öneri Maarif Nazırı Şükrü Bey tarafından da uygun bulunmuştur.⁶⁶ Kızlara yönelik ilk dersler, İstanbul Darülfünunu’nun bulunduğu Zeynep Hanım Konağı’ndaki Konferans Salonu’nda 7 Şubat 1914 tarihinde verilmiştir. Kadın haklarının öğretilmesi, ev bilgileri, tabiat, sağlık, tarih, pedagoji gibi konuların işlendiği dersler, haftada dört gün olarak düzenlenmiştir. Derslere ilginin büyük olması, kız liselerinin öğretmen ihtiyacının karşılanması düşüncesi ve lise üzeri eğitim görmek isteyen kızların taleplerinin artması ile nihayet, Zeynep Hanım Konağı’nda 12 Eylül 1914 tarihinde İnas Darülfünunu resmen açılmıştır.⁶⁷

İnas Darülfünunu’nun birkaç defa yer değiştirmesi, hocaların sabah ve akşam olmak üzere iki defa ders vermeleri ve kız öğrencilerin erkeklere kıyasla daha niteliksiz bir eğitim aldıklarını düşünmeleri sonucunda kız

⁵⁹Burcu Karahan, *Peride Celâl’in Romanlarında Kadın Kimlikleri*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2002, S. 18-19.

⁶⁰Doğan Hızlan, “Peride Celal’in Trajedileri”, *Peride Celal’e Armağan*, Yay. Haz. Selim İleri, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 104.

⁶¹Alpay Kabacalı, *Kültürümüzden İnsan Adaları*, YKY, İstanbul, 2007, s.183.

⁶²Peride Celal’in Selim İleri’ye söyledikleri bu bakımdan önemlidir: “Hanımların, kadın yazarların mücadele vererek ayakta kaldıkları dönemdi. Şükufe Nihal vardı, sonra Suat Derviş vardı.” Selim İleri, “Peride Celal’le Söyleşi”, *Peride Celal’e Armağan*, Yay. Haz. Selim İleri, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.44, s.53.

⁶³Selim İleri, “Peride Celal’le Söyleşi”, *Peride Celal’e Armağan*, Yay. Haz. Selim İleri, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.55.

⁶⁴Ali Arslan-Özlem Akpınar, “İnas Darülfünunu (1914-1921)”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları* S.6, C.2, 2005, s.233.

⁶⁵Gizem Tongo, “Eleni Iliadis (1895-1975). An Ottoman Greek Woman Painter in end-of-Empire Istanbul”, *Clio. Women, Gender, History*, S. 48, 2018, s.62. Konu hakkında önemli bir çalışma için bkz. Yavuz Selim Karakışla, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

⁶⁶Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi, c.3-4*, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s.1553-1554.

⁶⁷Ergin, *age*, s.1555.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

öğrenciler erkeklerle birlikte öğrenim görme isteklerini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin istekleri 1918-1919 öğretim yılında kabul edilmiş olsa da bu karar, başta Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi olmak üzere birçok kişinin tepkisine yol açmış ve bu kamuoyunu da meşgul etmiştir. Erkek ve kız öğrencilerin birlikte ders görmeleri *Sebilürreşad*'ın öncülüğünde yoğun eleştirilere neden olmuş, öyle ki tartışmalar gazete ve dergiler ile sınırlı kalmamıştır. Resmî bir kurum olarak nitelenen Darü'l-Hikmet'ül-İslamiyye de konu hakkındaki görüşünü bildirerek Şeyhülislam'ın bilfiil soruna müdahalesini istemiştir. Bu bağlamda yenilikçi kesim ise, birlikte okuma talebini önemli bir adım olarak görmüştür. *Sebilürreşad*'ın hedefinde *Büyük Mecmua* vardır. *Sebilürreşad*, *Büyük Mecmua*'yı İslam dinine dil uzatmakla, “mukaddesat-ı diniyye”ye saldırmakla, tesettür aleyhtarlığı yapmakla ve kadınlar ile erkeklerin birlikte bulunmalarını savunmakla suçlamaktadır.⁶⁸ *Büyük Mecmua*; Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in Mütareke döneminde işgal güçlerine karşı Millî Mücadeleyi savunmak için çıkardıkları dergidir.⁶⁹

Bununla birlikte dergi mütareke yıllarında toplumsal ve siyasal yönüyle kadın sorununa eğilmiş hatta birçok kez sansürün gazabına uğramış, zaman zaman sütun boşluklarıyla, hatta boş sayfalarla çıkmıştır. *Büyük Mecmua*'nın öncelikli konularından biri feminizmdir. “Türk feminizmi” terimi ilk kez bu dergide kullanılmıştır. Feminizmin sözcüsü olan Sabiha Zekeriya (Sertel), sekizinci sayısından itibaren ise derginin müdür ve imtiyaz sahibi olmuştur. Böylece kendisi Türkiye’de basın sektöründe meslek sahibi öncü kadınlardan biri olacaktır.⁷⁰ Derginin hemen her sayısında, kadının toplumsal konumu ve kadın hakları üzerinde durulmuştur. Sabiha Sertel'in yanı sıra, Halide Edip'in yazılarına da yer verilmiştir. Dergide kadın yazarlara destek olarak Zekeriya Sertel, Galip Ata, Tekin Alp, İsmail Hakkı da yazmıştır.⁷¹ Bu bağlamda hem dönemin hem derginin önemli kadınlardan olan Sabiha Sertel ve Halide Edip Darülfünun konusunu ayrıca önemsemişlerdir.

Sonuç olarak nihayet kızların ayrı taraflardaki sıralara oturarak eğitime başlanması idare tarafından uygun bulunmuş, hükümet de yaptığı değerlendirme ile kız ve erkek Darülfünunlarının birleşmesinde bir sakınca olmadığı kanaatine varmıştır. Böylece 1919 yılında fiilen birleşme sağlanmış ve İstanbul Darülfünunu Divanı 16 Eylül 1921 tarihinde İnas Darülfünunu öğrencilerinin İstanbul Darülfünunu'na devam etmelerini hukuki olarak kabul etmiştir.⁷² “*Bu yıllarda, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın bazı üniversitelerinde tamamen veya bazı şubelerine kız öğrenci kabul edilmediği, ders ve seminer izleyebilenlerin de diploma imtihanına alınmadığı düşünülürse, bunun önemi daha iyi anlaşılır.*”⁷³ Kız ve erkek Darülfünunlarının birleşmesi elbette kızların istedikleri her alanda ihtisas yapabilmeye özgürlüğüne sahip olması anlamına gelmemiştir. Nitekim Peride Celal'in röportajlarında bunun örnekleri de vardır.

Bu röportajlar toplamda beş kadın ile yapılmış olup opera sanatçısı Nimet Vahid ile başlamış ve Eczacı Belkis Hanım ile son bulmuştur. Röportajların son bulduğuna dair bir ibare bulunmasa da devamında başka bir röportaja rastlanmamıştır. Peride Celal'in bilinmeyen nedenlerden ötürü bu röportajları devam ettiremediği de ileri sürülebilir. Zaten başlangıçta da röportajların kimlerle yapılacağı ve ne kadar süreceği hususunda da açıklayıcı bir malumat yoktur. Bu röportajları gerçekleştirmeden önce Peride Celal'in pek çok soru hazırladığı anlaşılmaktadır. Bu sorular muhatabının hem tahsil hem de meslek yaşamı hakkında bilgi almaya yönelik olarak düzenlenmiştir. Bazı sorularına cevap alamamış veya elindeki tüm bilgileri gazetede yer sıkıntısından dolayı paylaşamamış da olabilir. Peride Celal her bir kadından unutamadıkları bir hatıralarını okuyucu ile paylaşmasını da istemiştir. Röportajları kadınların kendi çalışma mekânlarında gerçekleştirmiş ve hepsinin fiziki bir tasvirini yaparak röportajlara bir giriş yapmıştır. Röportajlar gazetenin orta sayfalarında röportaj yapılan kadınların birer fotoğrafı eşliğinde verilmiştir.

⁶⁸ Toprak, *age*, ss.216-219.

⁶⁹ Toprak, *age*, s.176.

⁷⁰ Sertel anılarında bu günleri şöyle anlatır: “Harp içinde kadınlık hayatında da bazı yenilikler meydana gelmişti. Kadınlar, eski düşünüşe uymayan adımlar atmışlar, tektük devlet bürolarına, ticarethanelere, fabrikalara, girmişlerdi. Kendilerinin de hayatta savaşıma elverişli kol ve kafaya sahip olduklarını isbata çalışıyorlardı. Şeriatçıların bütün karşı koymalarına rağmen, ekonomik yıkılışın yarattığı zorunluluk, kadınları hayata çekmişti. 27 Mart 1919'da gazetelerde, dergilerde büyük bir tartışma başlamıştı. Bu tartışma o devrin düşünüşünü aksettiren bir olay olduğu için belirtiyorum: Kadınlar erkeklerle aynı darülfünunda (üniversitede) kadınların okuyabilirler mi, okuyamazlar mı? O güne kadar kadınların okuduğu okullar ancak lise derecesindeydi. Bu okulların üniversite ile birleşmesini eğitim bakanlığı kabul etmek istiyor, üniversite müdürü Naim Hoca karşı geliyordu. Bu isteği bütün basın, halk alkışlıyordu. Fakat işgal havası içinde irtica canlanmış ve kuvvetlenmişti. Bu hareketler karşısında hocalar, şeriatçılar hemen başkaldırdılar. “Asla... Kadınlarla erkeklerin aynı çatı altında ders görmeleri şeriate aykırıdır”, fetvasını verdiler. Şeriatçılara göre, kadınlar üniversiteye girebilirlerdi, amma sınıflar ayrı olmak şartıyla ... Profesörler hergün aynı dersi aynı sınıflarda verecekler, kadınlar laboratuvarlarda erkeklerle beraber çalışmayacaklardı. Gericiler, kadınlarla, erkekleri birbirinden ayırmak için o zaman tramvaylarda olduğu gibi üniversiteye de bir perde germek istiyorlardı. Kız ve erkekler sınıflarda birleşmiyorlarsa da koridorlarda, genel konferans salonunda birleşiyorlardı. Gericiler, bunu da, önlemek için erkek öğrenciler üniversiteye girdikleri zaman kadınların dışarda beklemesini, kadınlar sınıfa, girdiği zaman erkeklerin üniversiteye girmelerinin yasak edilmesini istiyorlardı. Üniversite öğleye kadar erkeklerle, öğleden sonra kızlara ayrılmalı idi. Gericilerin bu gülünç, gülünç olduğu kadar acıklı durumlarına rağmen, üniversite öğretmenler meclisi, bundan böyle kız ve erkek öğrencilerin bir arada okumasını bir tek muhalif oya karşı kesin bir çoğunlukla kararlaştırdı.” Sertel, *age*, s. 17-18.

⁷¹ Toprak, *age*, s.177.

⁷² Arslan-Akpınar, *agm*, s. 233.

⁷³ Şefika Kumaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1908-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 54.

3.1.1. Çalışan Kadınlar Arasında:1 “Nimet Vahit Kadının Eve Dönmesini İstiyor.”

Peride Celal’in ilk röportajı 18 Şubat 1937 tarihinde yayımlanmıştır. Röportajların yayımlanacağına dair haber ilk sayfanın en altında küçük bir çerçeve içinde şöyle verilmiştir: “Çalışan kadınlar arasında. Peride Celal’in bu güzel ve şayanı dikkat röportaj serisinin ilk parçasını bugün 8. sayfada bulacaksınız.”⁷⁴ Bu ilk röportaj⁷⁵ ilk kadın şan hocası ve opera sanatçısı Nimet Vahid ile yapmıştır. Röportajın alt başlığı ise oldukça çarpıcıdır ve şu şekildedir: “Nimet Vahit Kadının Eve Dönmesini İstiyor.”

Nimet Vahid, 1902 yılı İstanbul doğumludur. Babası Sanayi-i Nefise Mektebi’nin sanat tarihi muallimi Vahid Bey, annesi Leyla Hanım, dedesi ise Osmanlı sanat dünyasının önemli ismi ilk müzeyi kuran, arkeolog ve ressam Osman Hamdi Bey’dir. Nimet Vahid, ilk eğitimini İngiliz Mektebi’nde, orta öğrenimini Almanya’da, yüksek tahsilini ise Münih ve Frankfurt operalarında tamamlamıştır. Fransızca, Almanca ve İngilizce bilmektedir.⁷⁶

Çocukluğundan itibaren özel bir ses ve müzik eğitimi alan ve yeteneği ile Türkiye’den önce yurtdışında operalar vererek mesleğine başlayan Nimet Vahid⁷⁷, ironik olarak bir kızı olsa çalışmasına kesinlikle müsaade etmeyeceğini, işinden tam anlamıyla memnun olmadığını ve hatta genel olarak kadının evde kalması gerektiğini belirtmektedir. Aslında asıl mesele, çalışan bir kadından çok fazla şey beklenmesi ile ilgilidir. Bunu kendisi de şu şekilde dile getirmiştir: “Kadın hem çalışsın, hem evine, hem kocasına, hem çocuğuna baksın. Yani kadınlık vazifelerinden hiç birisini ihmal etmeden, erkeğin bütün işlerini de görsün ... Bence bu biraz fazla insafsızlık olur...Bir koltuğa iki karpuz sığmaz da kadının bir koltuğuna neden bir araba karpuz yükletilsin?”⁷⁸

Bununla birlikte Nimet Vahid’in işi gereği yaşadığı pek çok zorluk da vardır. Örneğin yaptığı işin uzun süre anlaşılmasından üzüntü duymuş ve bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Musiki bizde henüz lezzetine varılmamış bir yabancı iklim meyvası halinde... Bu yüzdendir ki biz, uzun zaman, metain müşteri bulamayan birer satıcı azabına mahkûm olduk...”⁷⁹ Bununla birlikte konserlerden alınan fazla kazanç vergisi de daha fazla konser vermesinin önünde bir engeldir. Fakat mesleğinin ve çalışma hayatının zorluklarına rağmen Nimet Vahid’in mutlu olduğu taraflar da vardır: Yaptığı işin bilinmesi ve buna dair sohbet edebildiği insanlarla tanışmak ya da yetiştirdiği öğrencilerin mezun olduğunu görmek gibi. Bunlardan duyduğu hazı şöyle dile getirmiştir:

“İnsan o lisandan anlamayan bir muhitte tercümanını kaybetmiş bir seyyaha dönüyor. Ve tabii, anlıyan bir muhabata rastlayınca da tercümanını bulmuş bir seyyah keyfi duyuyor. Şimdi anlayışlı dinleyicilerimiz çoğaldığı için biz, uzun zaman yalnız kaldıktan sonra, meram dinliyecek muhabatlara kavuşmuş kimseler gibi seviniyoruz!... Sonra elimizde yetişen talebelerin muvaffakiyetlerini görmek de az haz değildir... Ben, onların diplomalarını aldıkları anda duyduğum zevki, kendi diplomamı elime verdikleri gün bile duymamıştım! Bence böyle güneşli günler, hayatın bütün karanlıklarını giderebilir!”⁸⁰

Bununla birlikte müzik ya da resim gibi bir sanata istidatı olan insanların her halükârda çalışması gerektiğine inanmaktadır. Zira bu istidatlara sahip insanlar ona göre cemiyete karşı da sorumlulardır ve bu istidatlarını geliştirmedikleri zaman aslında cemiyetin hakkına girmiş olmaktadır. Nimet Vahid, ne kadar farkındadır bilinmez ama kendisi Peride Celal’in röportaj yaptığı kadınların belki de en şanslısıdır. En azından diğer kadınlar gibi Türkiye’de iyi bir eğitim alabilmek için zorlu bir mücadele vermemiş, ailesinin kültürel birikimi ve serveti ona yeteneğine göre bir eğitim fırsatını yurtdışında sunabilmiştir.

3.1.2. Çalışan Kadınlar Arasında: 2 “Süreyya Ağaoğlu: ‘Ben Doğuştan Avukatım’”

Peride Celal ikinci röportajını Türkiye’nin ilk kadın avukatı olan Süreyya Ağaoğlu ile yapmıştır. Röportajda Ağaoğlu, çocukken çok konuşması nedeniyle kendisine avukat yakıştırması yapıldığını ve bunun onda bir mutluluk yarattığını belirtmektedir. Bir bakıma Ağaoğlu “Bu çocuk büyüyünce avukat olur” kehaneti ile yetişmiştir.⁸¹ Ağaoğlu, 1922 yılında 63 erkeğin okuduğu Hukuk Fakültesi’ne iki kız arkadaşı ile beraber kaydını yaptırmıştır. Bugün kadınların hukuk fakültelerinde erkeklerle yan yana okumaları normal karşılanırken o zamanlar kızların hukuk tahsili yapmak istemeleri bile oldukça şaşırılacak bir husustur. Peride Celal için bu durumu normalleştiren Türk İnkılabı’dır. Bununla beraber Ağaoğlu, hemcinslerinden erken davranarak bu yola girip muvaffak olduğundan o, Peride Celal’a bir kahraman gibi görünmektedir.

Peride Celal’in, Ağaoğlu bağlamında yaşadığı zorluklara vurgu yapması ama Ağaoğlu’nun kendisinin bu süreçte hep kolaylık gördüğünü söylemesi önemlidir. Bu söylem aslında Süreyya Ağaoğlu’nun bu süreçte hiçbir

⁷⁴ “Çalışan Kadınlar Arasında”, *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.1.

⁷⁵ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:1 Nimet Vahit Kadının Eve Dönmesini İstiyor”, *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.8.

⁷⁶ Muzaffer Karaaslan, “Tarih Yazımında Göz Ardı Edilmiş Bir Kadın Sanatçı: İlk Türk Kadın Opera Sanatçısı Nimet Vahid Hanım”, *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, S.25, İstanbul, 2022, s.19-20.

⁷⁷ Karaaslan, *agm*, s. 22.

⁷⁸ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:1 Nimet Vahit Kadının Eve Dönmesini İstiyor”, *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.8.

⁷⁹ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:1 Nimet Vahit Kadının Eve Dönmesini İstiyor”, *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.8.

⁸⁰ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:1 Nimet Vahit Kadının Eve Dönmesini İstiyor”, *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.8, s. 12.

⁸¹ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında 2: Süreyya Ağaoğlu ‘Ben Doğuştan Avukatım’ Diyor”, *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.9.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

sıkıntı yaşamadığı anlamına da gelmez. Nitekim anılarında hukuk eğitimi alabilmek için verdiği mücadeleye dair zengin anekdotlar vardır.

Ağaoğlu avukatlık sınavını bir bakıma daha bir hukuk talebesi namzetiyken vermiştir. 1921 yılında hukuk okumak için Darülfünuna başvurduğu zaman Hukuk Fakültesi kadınlara kapalıdır. Ağaoğlu; Hukuk Fakültesi Reisi Selahattin Bey, Profesör Veli Bey ve Katib-i Umumi Rauf Bey'in bulunduğu bir odaya girerek kendisini tanıtmış ve hukuk okuma isteğini belirtmiştir. Kendisine, üç arkadaş daha bulursa fakültenin açılacağına söylenmesi üzerine Ağaoğlu, başka fakültele yazılmış olan arkadaşlarını hukuk okuma konusunda ikna etmek için uğraşmıştır. Önce yakın arkadaşı Bedia Hanımı, ardından da diğer iki arkadaşı Melahat ve Saime Hanımları ikna etmiştir. Böylece 4 kadın hukuk fakültesinin ilk öğrencileri olmuşlardır.⁸² Dolayısıyla Süreyya Hanım, sadece hukuk okumakla kalmamış, yeni bir fakültenin de vücuda getirilmesine vesile olmuştur. İronik olan ise Süreyya Ağaoğlu ve hocaları arasında yaşanan bir diyalogdur. Diyalog şöyledir: “... Veli Bey başını kaldırdı: ‘Kadına daha ziyade doktorluk yakışır, o fakülteyi açtırsanız’ dedi. Ben de: ‘Onu da doktor olmaya heves edenler açtırsın’ cevabını verdim. Selahattin Bey: ‘Hak hukuk meselesi değil mi? Süreyya Hanım hakkını burada arıyor, muvaffak olmasını dileyelim.’”⁸³

Tıpkı Süreyya Ağaoğlu gibi Türkiye'nin ilk kadın doktorlarından biri olan Müfide Kazım da –aşağıdaki dördüncü röportaja bakınız- bu mücadelede ısrarcı olarak Tıp Fakültesine kaydını yaptırmıştır. İkisinin bir diğer ortak noktası da babalarının mesleğini tercih etmiş olmalarıdır. Peride Celal'e bir kahraman gibi görünen Ağaoğlu, mesleğinin zor tarafları olduğunu itiraf etse de öğrencilik hayatı boyunca hiç güçlük ile karşılaşmadığını hatta bilakis hürmet ve takdirden başka bir şey görmediğini de söylemiştir. Kendisine kadınların çalışmaları lüzumunu ve yüksek tahsil yapma gayesini babası aşlamıştır. Buna rağmen meslek sahibi kadınlara güvensizlik duyan bir zihniyet olduğunun da farkındadır. Fakat bunun zamanla çözülecek bir mesele olduğunu da bilmektedir.⁸⁴

Ağaoğlu'nun başarısında ailesinin rolü de etkilidir. Kendisinin de üzerinde etkisini kabul ettiği babası Ahmet Ağaoğlu, Cumhuriyet eliteine mensup önemli bir entelektüeldir.⁸⁵ Gazetecidir, hukukçudur, mebestur, akademisyendir ve nihayetinde mütefekkindir. Yeni devletin kurulmasında da bu anlamda rolü ve katkısı çoktur. Serbest Fırka'ya katılımı ve yeri geldiğinde Halk Fırkası ve Mustafa Kemal'e karşı sert bir muhalif tavır geliştirebilmiştir. Ağaoğlu önce Azerbaycan, Rusya ve sonra Fransa'da öğrenim görmüş, Rusya Müslümanlarının bağımsızlık mücadelesinde aktif rol oynamış, Çarlık Rusyası'ndaki baskının ağırlaşması ile ailesi birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na hicret etmiştir.⁸⁶ Ağaoğlu, imparatorlukta Türkçü ve modernist ideolojinin kurumsallaşmasında Kazanlı Yusuf Akçura gibi isimlerle beraber oldukça etkili olmuştur. Ayrıca “kadın sorunu” Türkçü ideolojinin önemli konu başlıklarından birisidir.⁸⁷ Ağaoğlu da 1901 yılında İslamiyet'te Kadın başlığı ile bir kitap kaleme almış hem bu kitapta hem diğer yazdıklarında modernleşmeci/ataerkil paradigma içinde olsa da kadının siyasal ve toplumsal yaşama katılımı sürecindeki engelleri tartışmıştır.⁸⁸

Süreyya Ağaoğlu, Hukuk Fakültesi'ne girme isteğini o dönem Malta'da da esir bulunan babasına yazmış, Ahmet Ağaoğlu önce kızının tarih ve edebiyatla ilgilemesini tavsiye etmiş, sonra ondaki azim ve kararlılığı görünce daha teşvik edici yönde davranmıştır.⁸⁹ Modernist, liberal bir fikir adamı olarak Ağaoğlu'nun kadınların mesleki kariyerleri söz konusu olunca daha ihtiyatlı davranmayı seçtiği açıktır. Nitekim Samet Ağaoğlu da çocukluk ve gençlik yıllarını anlatırken babasının pederşahi bir geleneği sürdüren ailenin son erkeği olarak bütünüyle bundan kendisini kurtaramadığını belirtme ihtiyacı duymuştur. İlk çocuğunun erkek olmasını arzulaması da bununla ilgili olsa gerektir. “Kader ilk evlat payesini bir kıza Süreyya ablama bahşetti. O da yeni yuvada bu nasibin bütün imtiyazlarından faydalandı. Babamın hiddetlerine, sinirliliklerine, hırpalamalarına sık sık hedef olmasına rağmen nazlı, serbest, pervasız büyüdü. Türkiye'nin ilk üç kadın hukukçusundan biri, ilk kadın avukatı, milletlerarası hukukçular teşkilatının ilk Türk kadın üyesi-bir devre de başkanı- sıfatlarını almasında bile ailenin birinci çocuğu olma şansı rol oynamıştır.”⁹⁰

⁸² Süreyya Ağaoğlu, *Bir Ömür Böyle Geçti Sessiz Gemiyi Beklerken*, YKY, İstanbul, 2023, s. 25-26; Adil Giray Çelik, *Osmanlı Darülfünun Mekteb-i Hukuk'ta İlk Çiçek Süreyya Ağaoğlu*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2018, s.161-162.

⁸³ Ağaoğlu, *Bir Ömür*, s. 26.

⁸⁴ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında 2: Süreyya Ağaoğlu 'Ben Doğuştan Avukatım' Diyor”, *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.9.

⁸⁵ Ağaoğlu'nun hayatı, siyasi mücadelesi ve fikri gelişimi hakkında daha ayrıntılı bilgiye şu iki önemli eserden ulaşılabilir. A. Holly Shissler, *İki İmparatorluk Arasında Ahmet Ağaoğlu ve Yeni Türkiye*, Çev. Taciser Ulaş Belge, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005; Ufuk Özcan, *Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın*, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2002.

⁸⁶ Samet Ağaoğlu, *Hayat Bir Macera ! Çocukluk ve Gençlik Hatıraları*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s.9-10.

⁸⁷ Durakbaşı'ya göre hem Kemalist hem de günümüzdeki İslamcı kadın kimliğinin tarihsel kökenleri Tanzimat sonrası İslamcı ve Türkçü yazarların yeni kadın tasavvurunda bulunmaktadır: “Bu görüşler çerçevesinde kadın, topluma katkıları olabilecek toplumsal bir varlık olarak tanımlanıyor, ‘Kadınlar erkeklerin malı, mülkü ya da eğlencesi süsü değil, akıl ve zekalarıyla topluma faydalı olabilecek insanlardır’ görüşü vurgulanıyordu. Türk modernleşmesi ve aydınlanması içinde Türk milliyetçiliği, özellikle II. Meşrutiyet döneminde giderek hâkim paradigma haline geldi.” Ayşe Durakbaşı, “Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve ‘Münevver Erkekler’”, *75 Yılda Kadın ve Erkekler*, Ed. Ayşe Berktaş/Hacımirzaoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.36.

⁸⁸ Simten Coşar, “Woman in Turkish Political Thought Between Tradition and Modernity”, *Feminist Review*, S. 86, 2007, s.119.

⁸⁹ Ağaoğlu, *Bir Ömür*, s.26.

⁹⁰ Ağaoğlu, *Hayat Bir Macera*, s.15.

Ahmet Ağaoğlu ile Sitare Hanım'ın evliliklerinden üç kız, iki erkek tam beş çocukları olmuştur. Süreyya Ağaoğlu'ndan sonra Tezer Ağaoğlu doğmuş kariyerini eğitimci, yazar ve milletvekili olarak sürdürmüştür. Ailenin üçüncü çocuğu Abdurrahman Ağaoğlu ise elektrik yüksek mühendisi ve iş adamıdır. Dördüncü sıradaki Samet Ağaoğlu ise Demokrat Parti'nin kurucularında biri, aynı zamanda edebiyatçı ve gazeteci kimliği ile ailenin Ahmet Ağaoğlu'ndan sonra en şöhretli ismi olmuştur. Son sırada ise en küçük kız olarak Gültekin Ağaoğlu gelir, o da doktorluk mesleğini tercih etmiştir.⁹¹

3.1.3. Çalışan Kadınlar Arasında: 3 “Kahraman Olduğu Kadar Mütevazi Bir Türk Kadını: Saime Asker”

Peride Celal üçüncü röportajını Millî Mücadele'nin kadın kahramanlarından Münevver Saime Hanım ile gerçekleştirmiştir. Saime Hanım *“İstiklal Harbinde aldığı vazifeleri, erkekleri bile kıskandırabilecek muvaffakiyetle başardığı için şerefli istiklal madalyasına layık görülen üç beş kadın”*⁹²dan biridir. Onu, Peride Celal'e böyle takdim eden öğretmen arkadaşı tevazusunu aşabilirse, Saime Hanım ile muhakkak bir röportaj yapmasını istemiştir. Saime Asker, Millî Mücadele yıllarında cansiperane savaşmış bir muallim namzetiyken artık bir muallimdir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa o artık irfan ordusunun bir neferidir. Kılavuz Hatice, Tayyar Rahmiye, Fatma Seher Hanım (Kara Fatma), Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım gibi Millî Mücadele'ye katılmış öncü kadınlar arasındadır. İzmir'in işgalini protesto amacıyla 22 Mayıs 1919 tarihinde Kadıköy İskele Meydanı'nda yapılan mitingin hazırlıklarında Darülfünun öğrencileri aktif olarak rol almıştır. Hatta konuşmacılardan biri İnas Darülfünunu öğrencisi Münevver Saime Hanım'dır. Kendisi nutkunda şunları söylemiştir:

“Her Türk'ün söylemek istediği, fakat niçin bilmem yüksek sesle söylemekten çekindiği birkaç sözü ben açıkça söylemek isterim. Evet, açık söylüyorum kardeşlerim. Aldatıcı kaynakların yazdıkları haberlere inanmayın. Bizim tamamiyeti mülliyemizi muhafaza edecekler. Fakat, hangi hudut dahilinde? Bu tasrih edilmedikçe Türkiye'de sulh mümkün olmayacaktır. Ben bu kanaatliyim. İsyân etmeyecek bir Türk kalbi de tanımıyorum. Az söylemek, çok iş yapmak zamanı gelmiştir. Biz yalnız ağlıyoruz, ağlamakla kazanılacak, hıçkırıklarımızı işitecek bir kalp yoktur. Teşkilata nihayette fiiliyata başlamak lazımdır.”⁹³

Öyle ki bu konuşması nedeniyle Münevver Saime Hanım, halkı kıskırttığı gerekçesi ile miting sonrası İtilaf Devletleri tarafından tutuklanmak istenmiş, bunun üzerine bir yolunu bularak Anadolu'ya kaçmış ve Millî Mücadele'ye katılarak çavuş rütbesi ile cephede mücadelesini sürdürmüştür. Garp cephesinde görev alan Saime Hanım, özellikle cephe gerisinde ve istihbarat işlerinde önemli başarılar göstermiştir. Mektep sıralarındaki atılganlığı coşkulu mizacı ve cesareti ile “Asker Saime” diye anılan Saime Hanım, savaş sonrasında da yine önemli bir vazife olarak öğretmenlik yapmıştır.⁹⁴ Peride Celal; mitinglerde nutuklar atmış, cephede savaşmış ve şimdi de irfan ordusundaki mücadeleye katılmış Saime Hanım'ı görmek için büyük bir heyecan duyarak İstanbul Kız Orta Mektebi'nin yolunun tutmuştur.

Saçlarına vaktinden çok erken aklar düşen Saime Hanım, Peride Celal'in “tahsil hayatınızda güçlük çektiğiniz mi?” sorusunu *“...Muvaffak olmak için geçtiğim yolların engellerini ‘uğradığım güçlükler’ olarak tarif etmeyeceğim! Hayat dümdüz bir yol değildir ki... Bence, pençeleşme heyecanından mahrum geçirilen bir hayatın yavan bir çorbadan farkı yoktur!”*⁹⁵ şeklinde yanıtlamıştır. Muallimliği seçmesinde hem bu mücadeleciliği hem de çocukları çok sevmesi etkili olmuştur. Hakkıyla çocuk yetiştirebilmek onun için en büyük muvaffakiyet kaynağıdır. Annesinin iskarpinleri ve yırtık ceketi ile iyi giyimli arkadaşları arasında utanan ama bütün derslerini takip etmiş öğrencisinin yoksulluğuna çare olamamak, mesleki anlamda çektiği en büyük ıstıraptır.

Peride Celal, Saime Hanım'a ikinci olarak “çalışma hayatı, ev ve aile işlerine zaman ayırmaya engel midir?” sorusunu yöneltir. Bu soruyu şöyle cevaplar Saime Hanım: *“Bence kadının çalışması evi ile meşgul olmasına mâni değildir. Ben iki çocuk anasıyım. Zevcimin işlerini görüyorum. Çocuklarıma yetişiyorum. Hatta haftada on sekiz saat dersim de olduğu halde geriye o kadar vaktim artıyor ki, bütün bunlardan sonra yemek pişiriyorum, dikiş dikiyorum, ve icabında çamaşır bile yıkıyorum.”*⁹⁶

Saime Hanım, Nimet Hanım'dan farklı düşünmekte ev işleri ile çalışma hayatını sıkıntısız yürütebildiğini belirtmektedir. Ona göre bu konuda imkânsızlıktan şikâyet edenler vakitlerinin çoğunu bilerek veya bilmeyerek

⁹¹ “Süreyya Ağaoğlu”, *Avukat Süreyya Ağaoğlu “Bir Ömür Böyle Geçti” Arşiv Katalogu 1898-1992*, Yay. Haz. Yusuf Altan Altınok vd. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ve İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2010, s.15.

⁹² Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:3 Kahraman Olduğu Kadar Mütevazi Bir Türk Kadını Saime Asker”, *Son Posta*, 27 Şubat 1937, s.7.

⁹³ Şefika Kurmaz, “Millî Mücadelede Türk Kadını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.34, C.XII, 1996, s.259.

⁹⁴ Leyla Kırkpınar, “Türk Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını”, *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.112.

⁹⁵ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:3 Kahraman Olduğu Kadar Mütevazi Bir Türk Kadını Saime Asker”, *Son Posta*, 27 Şubat 1937, s.7.

⁹⁶ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:3 Kahraman Olduğu Kadar Mütevazi Bir Türk Kadını Saime Asker”, *Son Posta*, 27 Şubat 1937, s.7.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

dedikoduya ayıranlardır. Çalışmayan kadın yaşamayan kadındır ve ev bu hayat kavgasında yorulanlar için bir dinlenme mekânıdır.

3.1.4. Çalışan Kadınlar Arasında: 4 “Doktor Müfide Kazım ‘Kadınlar Yufka Yürekli Değildir’”

Dördüncü röportaj Cumhuriyet’in ilk kadın doktorlarından Müfide Kazım ile yapılmıştır. Müfide Kazım, babası gibi doktor olmak istemiştir. Liseyi bitirdiği zaman İnas Darülfununu kapatılıp öğrencileri İstanbul Darülfununu’na aktarılmış, o da tıp tahsili için müracaatta bulunmuştur. Ne var ki bu isteği uygun görülmemiştir. Bunun üzerine Müfide Kazım, ileride tıp alanına girmek için bir fırsat yakalarsa eksik dersi kalmaması adına Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü’ne başlamış, bir taraftan da Kimya Bölümü’ne devam etmiştir. Üniversite Rektörü Dr. Besim Ömer Paşa başta olmak üzere zooloji, botanik, fizyoloji profesörlerine sıklıkla tıp okuma isteğini dile getirmiş fakat her defasında menfi cevap almıştır. 1921 yılında üç arkadaş Tıp Fakültesi’ne kayıt yaptırmış olsa da okumalarına hükümete yapılan baskı ile yine engel olunmuş ve nihayet 1922 senesinde tıp eğitimine başlayabilmiştir. Tıp Fakültesi II. Dahiliye Kliniği’nde Prof. Neşet Ömer Bey’in asistanlığını yapan ve ihtisasla ayrılan Müfide Kazım, bir süre özel muayenehanesinde, daha sonra ise Numune Hastanesi ve üniversitede mesleğine devam etmiştir.⁹⁷

Görüldüğü gibi Müfide Kazım’ın da tıp tahsili görebilmesi Süreyya Ağaoğlu’nunki gibi kolay olmamıştır. Sağlık alanında kadınların eğitim alabilmelerine giden süreç Besim Ömer Paşa’nın çabaları ile II. Meşrutiyet sonrasında Eczacı, Dişçi, Kabile ve Hastabakıcı Kadınlar Mektebi’nin açılması ile başlayabilmiştir. Özellikle Trablusgarp Savaşı’nda yeterli sağlık ekibinin olmamasının yol açtığı kayıplar bu meselenin ciddiyetle ele alınmasına sebep olmuştur. Bununla beraber 1915 yılında İstanbul Darülfununu, kız öğrenci almaya başlamış ama tıp alanını bunun dışında bırakmıştır. Tıp eğitimi almak isteyenler yurt dışına gitmek zorunda kalmışlardır. 1916 yılında Almanya’ya gönderilen Hatice Safiye Ali 1922’de Türkiye’ye dönerek ilk Türk kadın hekim olarak görev yapmaya başlamıştır. Daha sonraki süreçte Bedriye Veysi Hanım Münih’te, Fatma Reşit Hanım Amerika’da ve Hayrunisa Ataullah Hanım Londra’da tıp eğitimi almışlardır. Türkiye’de kadınların tıp eğitimi alabilmelerini sağlayan ilk okul ise Amerikan Kız Koleji bünyesinde açılan tıp bölümü olmuştur. Süreyya Ağaoğlu hukuk tahsili görmek isterken ona tıp seçeneği sunulmasına rağmen, geleneksel çevrelerin buna bile şiddetle karşı koyduğu anlaşılmaktadır:

“Kadınların Tıp mesleğine atılma istekleri, İslamcı yayınların başlattığı kampanyaya karşı Sıhhiye Meclisi’nin kadınların hekim olamayacaklarına dair bir mazbata çıkarmasıyla sonuçlandı. Yine, kadınların evlenip aile kurduktan sonra mesleklerine devam etmeyecekleri, fakülteye girmenin “ıffet ve ahlak” değerlerini zedeleyeceği, erkek hastaları muayene etmemeleri ve anatomi diseksiyonlarına da katılmamaları gerektiğinin düşünülmesi büyük tartışmalara neden oldu.”⁹⁸

Müfide Kazım, doktorluk mesleğini, zaaflarına, marazi merhametine mağlup olmadığını herkese kanıtlamak için seçtiğini belirtmektedir. Kadınların genel olarak erkeklerden daha merhametli olabileceğini fakat bunun işini yapmasına engel olacak bir “yufka yüreklilik” hâli olmadığını düşünmektedir. Mesleki tercihi çocukluğundan beri maruz kaldığı bu eril dile, ithama isyandır bir bakıma. Saime Hanım gibi o da hayatın zorlukları karşısında ayakta kalabilmenin önemini vurgulamaktadır. Hatta röportajın sonunda Peride Celal “bir kızımız olsa” ifadesini kullandıktan sonra söylediklerinde bunu görebilmek mümkündür: “Onu istidadı hangi mesleğe sürükler bilemem. Fakat muhakkak ki kızımı, hayatın herhangi bir zarureti karşısında ne yapacağım diye? apışıp kalmayacak şekilde yetiştiririm !”⁹⁹

Nihayetinde işi gereği sadece dert sahibi insanlarla muhatap olmakta, hatta belki tüm hayatı onları dinlemekle geçecektir. Bununla birlikte elbette mesleki zorluklar, sıkıntılar da yaşamaktadır. Fakat sonuç olarak “Benim mezar taşıma, sade çalışmakla geçirdiğim saatler yazılsın! diyebilirdim. Mesleğimi o kadar seviyorum”¹⁰⁰ diyecek kadar da mutludur yaptığı işten ve çalışmaktan. Peride Celal, bu yüzden onun mesleğini değil de çalışmayı daha çok sevdiğini belirtmiştir. Müfide Kazım Hanım, doktorluğu sürekli yeni buluş ve gelişmelerle durmadan genişleyen bir ihtisas alanı olmasından ve bu durumun kendisini daha çok çalışmaya sevk ettiğinden de tercih etmiştir. Bu nedenledir ki, insanı geliştirmeyen bir mesai onun için boşa harcanan bir zamandır ve bu noktada sabahtan akşama zamanını süslenmeye, beğenilmeye harcayan genç kızların yaşamını manasız bulmaktadır.¹⁰¹

Müfide Kazım, erkeklerin kadınlığın alametifarikası olarak kabul ettikleri yufka yürekli olma hasletinin aslında çok da gerçeklikle bağdaşmadığını göstermek niyetindedir. Öte yandan Cumhuriyet’in sunduğu olanaklar karşısında genç kızların ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacak bir mesleğe sahip olmalarını istemektedir.

⁹⁷ Müfide Küley, “Anılar”, *Tıp Yolunda*, Mart 1974, s.17-18.

⁹⁸ Elif Atıcı, Sezer Erer, “Türk Kadınlarının Tıp Eğitimine Başlama Süreci ve İstanbul Darülfununu Tıp Fakültesi’nden Mezun Olan İlk Kadın Hekimler”, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, S. 35 C. 2, 2009, s. 109.

⁹⁹ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:4 Doktor Müfide Kazım ‘Kadınlar Yufka Yürekli Değildir’ Diyor”, *Son Posta*, 8 Mart 1937, s.6.

¹⁰⁰ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:4 Doktor Müfide Kazım ‘Kadınlar Yufka Yürekli Değildir’ Diyor”, *Son Posta*, 8 Mart 1937, s.6.

¹⁰¹ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:4 Doktor Müfide Kazım ‘Kadınlar Yufka Yürekli Değildir’ Diyor”, *Son Posta*, 8 Mart 1937, s.6.

3.1.5. Çalışan Kadınlar Arasında:5 “Türkiye’nin İlk Kadın Eczacısı Bayan Belkıs Hayatını Anlatıyor”

Bu son röportaj eczacı Belkıs Derman ile yapılmıştır. 1922 yılına dek yalnızca erkek öğrencilere açık olan eczacılık eğitimi, bu tarihten sonra kız öğrencilere de açılmıştır. Tıpta olduğu gibi eczacılıkta da kadınlar bu alanda eğitim alabilmek için I. Dünya Savaşı sonrasında beklemek durumunda kalmışlardır. 1910 yılında başlayıp aralıksız 1922 yılına kadar devam eden savaşlar kadınların başta sağlık alanında olmak üzere, giderek diğer alanlarda da ihtisas eğitimi alabilmelerini beraberinde getirmiştir. Eczacılık Okulu’na 1924 yılında ilk kız öğrenci Ayşe Seniha Hanım kayıt yaptırmış olsa da altı hafta sonra okuldan ayrılmıştır. 1927 yılında ise ilk kadın eczacılar olan Fatma Belkıs, Fatma Bedriye ve Ayşe Semiha Hanımlar İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi Eczacı Mektebi’ne kaydolmuş ve 1930 yılında mezun olmuşlardır.¹⁰²

Belkıs Hanım, Erenköy Kız Lisesi’nde okurken hayalindeki meslek öğretmenliktir. Daha sonra eczacı olmaya karar vermiş ve Tıp Fakültesi bünyesindeki İstanbul Eczacılık Okulu’na 1927 yılında kayıt yaptırmıştır. Üç yıllık eğitimini tamamlamış ve İstanbul Fatih’teki Sırrı Enver eczanesinde de stajını yapmıştır. 649. nolu yasa, nüfusa göre bir bölgedeki eczane sayısını kısıtladığından anne ve babasının yaşadığı Adapazarı’na giderek burada kısa bir süre eczacı Ömer Bey ile ortak çalışmış, kendi eczanesini ancak 1931 yılında (Belkıs Eczahanesi) açabilmiştir. Bu tarihten itibaren artık Türkiye’nin ilk kadın eczacısıdır.¹⁰³

Peride Celal kendisi ile röportaj yapmaya geldiğinde eczanesi Kumkapı Ördekli Bakkal’dadır. Belkıs Hanım lisedeyken şiirler, nesirler, öyküler ve şarkılar yazdığını ve edebiyata çok meraklı olduğunu belirtmiş ama çok geçmeden bunların karın doyurmayacak işler olduğunu anlayarak ona para kazandıracak bir meslek seçmeye karar vermiştir. O dönemde yazarlık kazanan Peride Celal’e bunları söylemesi oldukça ironiktir. Bir eczacı olmaya karar verdiği andan itibaren müdüründen, ailesinden, arkadaşları ve yakın çevresi tarafından cesareti defalarca kırılmış olduğundan mesleği başlangıçta kendisine tatsız ve güç görünmüştür. Öyle ki eczanesini açacakken bile şevki kırılmıştır. Eczanesini başlangıçta bir ortak ile açacak olduğundan her ikisi de tabelada ismine yer vermek istemiş fakat Vilayet Sıhhiye Müdürlüğü kanuni olmadığı hâlde iki ismin yazılmasına itiraz etmiştir. Oysa Belkıs Hanım ülkesinin ilk kadın eczacısı olarak kendisine zorluk değil, kolaylık gösterileceğini düşünmüştür. Bu nedenle daha mesleğinin başında yaşadığı bu zorluk meslek hayatında hiç unutamadığı ve onu üzen bir hadise olarak kalmıştır. Fakat kendi eczanesine sahip olduktan sonra mesleğine içtenlikle bağlanmıştır.¹⁰⁴ Aklında kalan ve onu mutlu eden bir hatıra olarak şunları anlatır:

“...Adapazarındayım. Bir gün eczahaneye ak sakallı ihtiyar bir köylü girdi. Gözleri yaş içinde, boynuma sarıldı, beni bir dede şefkat ile, yanaklarımdan ve alınımdan öptü. Sonra cebinden çıkardığı ellilik bir banknotu elime sıkıştırmak istedi...Meğer, doktorlar, zavallı köylünün torununu, mutlak bir ölümden kurtarmışlar. İhtiyar, çocuğuna verilen ilaçların mütemadiyen benden almış ve yavrusunun ölümden kurtulmasında bütün kerameti tamamen benim ilaçlarımdan bilmiş! Ona, parasını iade ederken:

- Babacığım! dedim, bunu cebine koy ...

Zavallı ihtiyar, bilmiyordu ki, o samimi hareketiyle, o sıcak gözyaşları ile bana, meslek hayatının en kıymetli ve manevi bahşişini vermiş oluyordu!”¹⁰⁵

SONUÇ

Peride Celal, şüphesiz Türk Edebiyatı’nın en üretken yazarlarından biridir. Bunda çocuk yaşta yazmaya başlaması da etkili olmuştur. Nitekim, meslek hayatı da 20 yaşlarının başlarında gazetelerde yazdığı öyküler ve tefrikalar ile başlamıştır. Fakat sadece bir edebiyatçı da değildir. Bunun yanı sıra muhabirlik ve röportaj yazarlığı da yapmıştır. Daha çok bir edebiyatçı olarak kendisi ile ilgilenildiğinden Peride Celal’in “Çalışan Kadınlar Arasında” başlıklı kadın röportajları bu bağlamda önemlidir. Bu röportajlar, her şeyden önce kadın meselesine önem veren bir gazetede yayınlanmıştır. *Son Posta* gazetesi, 1930’larda bağımsız, eleştirel bir söylem ile toplumsal sorunlara dikkat çekmek amacıyla yayın hayatına başlamıştır. 1930-1962 yılları arasında faaliyette olan gazetenin cumhuriyetçi bir gazete olduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla gazete cumhuriyetin muasırlaşma misyonunu desteklemekte ve laik, çağdaş, demokratik bir Türkiye idealini taşımaktadır.

Röportajlar, öncelikle Cumhuriyet’in kadın-erkek eşitliğine dayanan bir eğitim politikası olduğunu göstermektedir. Kentli orta, üst sınıfa mensup kadınlar eğitim ve daha sonra meslek ve kariyerlerinde belirgin bir ayrımcılığa uğramamışlardır. Tıp, hukuk, eğitim, eczacılık ve müzik gibi farklı disiplinlerde erkek öğrenciler kadar

¹⁰² Günseli Naymansoy, “Osmanlı’dan Günümüze Eczacının Değişen Konumu”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.12, S. 1, 2010, s. 154.

¹⁰³ Halil Tekiner, Afife Mat, “Fatma Belkıs Derman (1906-1958): The First Female Community Pharmacist in Turkey”, *Pharmaceutical Historian*, S. 49, C. 3, 2019, s. 90.

¹⁰⁴ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:5 Türkiye’nin İlk Kadın Eczacısı Bayan Belkıs Hayatını Anlatıyor”, *Son Posta*, 23 Mart 1937, s.6.

¹⁰⁵ Peride Celal, “Çalışan Kadınlar Arasında:5 Türkiye’nin İlk Kadın Eczacısı Bayan Belkıs Hayatını Anlatıyor”, *Son Posta*, 23 Mart 1937, s.12.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

başarılı olabilecekleri öngörülmüştür. Cumhuriyet, kadını teşvik edici söylemi ile hem akademik alanı hem de toplumsal alanı dönüştürebilecek bir irade ortaya koymuştur.

Nitekim kadınlar, mesleklerini sevdiklerini ve en iyi biçimde yerine getirebilmek için çabaladıklarını belirtmişlerdir. Bu vazife aşkının, ulusun kalkınması ve ilerlemesi yönündeki genel ideal ile örtüştüğü de açıktır. Bu durum Cumhuriyet'in müreffeh bir toplum olma hedefinin getirdiği disiplinin içselleştirilmesinin bir sonucudur. Fakat her alanda ulus inşasına aktif katılımı istenen kadın, iyi bir eş ve anne olmanın gereklerini de unutmamaktadır. Dolayısıyla kadının hem kamusal hem de özel alandaki görevlerini aksatmaması bir çifte yükü de beraberinde getirmektedir. Bu durumun yarattığı sorun ve sıkıntıların dile getirilmesi ataerkil söylemin hâkimiyetine yönelik bir şikâyet olarak da okunabilir.

Fakat kadınlar kendi özgürlüklerini tamamen de bir idealin arkasına da koymamışlardır. Çalışarak ulusuna hizmet eden kadın, aynı zamanda kendi özgürlük alanını da genişletmekte, kamusal alanda daha görünür olmaktadır. Bu anlamda kadın olma bilincinin sonraki kuşaklara aktarılmasının da farkında oldukları söylenebilir. Nitekim kadınlar sadece süs, makyaj ve giyim ile de anılmak istememekte bu yönde hemcinslerine eleştiriler de getirmektedirler. Bu aynı zamanda modernliğin moda ve popüler kültür üzerinden algılanmasına yönelik de bir tepkidir. Kadınların tepkisi bu tarz bir özgürlüğün kadını kamusal alanda kalıcılaştıramayacağı öngörüsüne dayanmaktadır. Kadınlara siyasi ve toplumsal alanda verilen hakların hukuksal bir çerçeveye oturtulmasına karşı gündelik hayat içinde yaşanan sorunların çözümünde ana aktörün yine kadınlar olacağına ve özgürlük mücadelesinin genişletilmesinin de ancak kadınlar eliyle gerçekleştirilebileceğine işaret etmesi açısından da röportajlarda dile getirilenler önemlidir.

KAYNAKÇA

- “Çok Basit Bir Adres: ‘İstanbul: Miss Türk’”, *Son Posta*, 10 Ağustos 1932, s.1.
- “Dünya Kadınları Toplandı Kongre Bu Sabah Yıldızda Açıldı”, *Son Posta*, 18 Nisan 1935, s.1, s.12.
- “Halkın Sesi Bugünkü Kadının Vazifesi ve Halk”, *Son Posta*, 4 Şubat 1931, s.2.
- “Kadın Birliği De Dün Maziye Karıştı!”, *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1935, s.9.
- “Kadın ve Kalp İşleri Gazetemiz Sizin Dert Ortağımız Olacak”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930, s. 5.
- “Kadın ve Kalp İşleri Niçin Müsamahakar Değiliz.”, *Son Posta*, 4 Eylül 1930, s.5.
- “Resimli Makale Türk Kadını”, *Son Posta*, 19 Aralık 1934, s.3.
- “S. Zekeriya H. Belediye Meclisi İçin Namzetliğini İlan Ediyor”, *Son Posta*, 4 Eylül 1930, s.1.
- “Son Posta Kimsenin Değil Herkesin Malı”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930, s.1.
- “Teşkilatı Esasiye Kanunu Değiştirdi Millet Meclisi Kadınlara Mebusluk Hakkını Verdi, Yeni Meclis Martta Toplanacak”, *Son Posta*, 6 Aralık 1934, s. 3.
- “Türk Kadını ve Gazinin Mütalaası”, *Son Posta*, 3 Şubat 1931, s.3.
- “Türk Kadınının Çalışma Aşkı İzmir Fırka Toplantısında Bir Ses Yükseldi Ödemiş Kadınlarınının Çalışma Dileklerini Anlattı”, *Son Posta*, 15 Ocak 1935, s.1.
- ABADAN-UNAT, Nermin, “Söylemden Protestoya: Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü”, *75 Yılda Kadın ve Erkekler*, Ed. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.323-336.
- ADAK, Hülya “Suffragettes of The Empire, Daughters of The Republic: Women Auto/Biographers Narrate National History(1918-1935)”, *New Perspectives on Turkey*, S. 36, 2007, ss.27-51.
- AFETİNAN, Ayşe, *M. Kemal’in Karlsbad Hatıraları*, TTK, Ankara, 1983.
- AĞAOĞLU, Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- AĞAOĞLU, Samet, *Hayat Bir Macera ! Çocukluk ve Gençlik Hatıraları*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.
- AĞAOĞLU, Süreyya, *Bir Ömür Böyle Geçti Sessiz Gemiye Beklerken*, YKY, İstanbul, 2023.
- ARSLAN Ali, AKPINAR, Özlem, “İnas Darülfünunu (1914-1921)”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları* S.6, C.2, 2005, ss.225-234.
- ATEŞ, TOKTAMIŞ, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- ATICI, Elif, ERER, Sezer, “Türk Kadınlarınının Tıp Eğitimine Başlama Süreci ve İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi’nden Mezun Olan İlk Kadın Hekimler”, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, S. 35 C. 2, 2009, ss.107-111.

Avukat Süreyya Ağaoğlu "Bir Ömür Böyle Geçti" Arşiv Katalogu 1898-1992, Yay. Haz. Yusuf Altan Altınok vd. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ve İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2010.

BİLGİÇ, Esra, *The Role of The Mainstream Newspapers in The Consolidation of The Turkish National Identity: 1934-1937*, Boğaziçi University The Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul, 2015.

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18- Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

CELAL, Peride, "Çalışan Kadınlar Arasında:2 Süreyya Ağaoğlu 'Ben Doğuştan Avukatım' Diyor", *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.9.

CELAL, Peride, "Çalışan Kadınlar Arasında:3 Kahraman Olduğu Kadar Mütevazı Bir Türk Kadını Saim Asker", *Son Posta*, 27 Şubat 1937, s.7.

CELAL, Peride, "Çalışan Kadınlar Arasında:4 Doktor Müfide Kazım 'Kadınlar Yufka Yürekli Değildir' Diyor", *Son Posta*, 8 Mart 1937, s.6.

CELAL, Peride, "Çalışan Kadınlar Arasında:5 Türkiye'nin İlk Kadın Eczacısı Bayan Belkıs Hayatını Anlatıyor", *Son Posta*, 23 Mart 1937, s.6, s.12.

CELAL, Peride, "Çalışan Kadınlar Arasında:1 Nimet Vahit Kadının Eve Dönmesini İstiyor", *Son Posta*, 18 Şubat 1937, s.8.

COŞAR, Simten, "Woman in Turkish Political Thought Between Tradition and Modernity", *Feminist Review*, S. 86, 2007, s.113-131.

ÇAVAŞ, Raşit, TUNAY, Aydın, "Peride Celal Bibliyografyası İçin Bir Deneme", *Peride Celal'e Armağan*, Yay. Haz. Selim İleri, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss.15-40.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

ÇELİK, Adil Giray, *Osmanlı Darülfünun Mekteb-i Hukuk'ta İlk Çiçek Süreyya Ağaoğlu*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2018.

Çok Katmanlı Duyarlıklar Yazarı Peride Celal, Haz. Alpay Kabacalı, TÜYAP, İstanbul, 1996.

DURAKBAŞA, Ayşe, "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve 'Münevver Erkekler'", *75 Yılda Kadın ve Erkekler*, Ed. Ayşe Berktaş Hacimirzaoglu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.29-50.

ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi, c.3-4*, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

HALMAN, Talat Sait, "Kurtlar by Peride Celal", *World Literature Today*, S.1, C. 66, 1992, ss.199-200.

HIZLAN, Doğan, "Peride Celal'in Trajedileri", *Peride Celal'e Armağan*, Yay. Haz. Selim İleri, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss.104-109.

<https://sanatkritik.com/eski/kulliyat/peride-celal-calisan-kadinlar-arasinda/>, 30.10.2024 sa.20.00.

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1867.pdf>, 06.09.2024 sa.22.40.

İLERİ, Selim, "Peride Celal'le Söyleşi", *Peride Celal'e Armağan*, Yay. Haz. Selim İleri, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss.41-55.

KABACALI, Alpay, *Kültürümüzden İnsan Adaları*, YKY, İstanbul, 2007.

KAPLAN, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.

KARAASLAN, Muzaffer, "Tarih Yazımında Göz Ardı Edilmiş Bir Kadın Sanatçı: İlk Türk Kadın Opera Sanatçısı Nimet Vahid Hanım", *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, S.25, İstanbul, 2022, ss.17-29.

KARAHAN, Burcu, *Peride Celal'in Romanlarında Kadın Kimlikleri*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2002.

KARCI, Erol, "Son Posta Gazetesi", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/son-posta-gazetesi/>, 1.09.2024 sa.02.00.

KIRKPINAR, Leyla, "Türk Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını", *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001, ss.105-113.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007.

SON POSTA GAZETESİNDE PERİDE CELAL'İN KADIN RÖPORTAJLARI: “ÇALIŞAN KADINLAR ARASINDA”

KURNAZ, Şefika, “Milli Mücadelede Türk Kadını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.34, C.XII, 1996, ss.257-268.

KURNAZ, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1908-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

KÜLEY, Müfide, “Anılar”, *Tip Yolunda*, Mart 1974, ss.17-18.

LIBAL, Kathryn, “Staging Turkish Women’s Emancipation: Istanbul, 1935”, *Journal of Middle East Women’s Studies*, S.1, C.4, 2008, ss.31-52.

M. Zekeriya “Boğuluyoruz Biraz Hava İstiyoruz”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1930, s.3.

NAYMANSOY, Günseli, “Osmanlı’dan Günümüze Eczacının Değişen Konumu”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.12, S. 1, 2010, ss.151-163.

NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983.

Osman, “Memlekette Kadın Hayatı Mengende Bütün İşleri Kadınlar Yapar”, *Son Posta*, 10 Şubat 1932, s.4.

ÖZKAN, Tuncay, *Dünya ile Devlet Arasında Türk Muharriri 19301-1960*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.

SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi Demokrasi Mücadelesinde Bir Kanun*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.

SERTEL, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000

TEKELİ, Şirin, “Türkiye’de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine”, *Yapıt*, S.9, 1985, ss.48-66.

TEKİNER, Halil, MAT, Afife, “Fatma Belkis Derman (1906-1958): The First Female Community Pharmacist in Turkey”, *Pharmaceutical Historian*, S. 49, C. 3, 2019, ss.89-94.

TEZER, Şükri, *Atatürk’ün Hatıra Defteri*, TTK, Ankara, 1995.

TONGO, Gizem, “Eleni Iliadis (1895-1975) An Ottoman Greek Woman Painter in end-of-Empire Istanbul”, *Clio. Women, Gender, History*, 2018, S.48, ss.55-78.

TOPRAK, Zafer, *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm, (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016.

TOPUZ, Hıfzı, *II.Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

YETKİN, Çetin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>